

Nordre Follo
kommune

PLAN FOR ET TRYGT OG GODT SKOLEMILJØ

Nær og nyskapende

Innhold	
FORORD.....	4
INNLEDNING.....	5
Rettigheter og verdigrunnlag.....	6
Del 1: Fremme et trygt og godt skolemiljø.....	8
Fokusområder.....	8
God skoleledelse, organisasjon og læringskultur.....	8
Gode relasjoner mellom voksen og elev og elevene imellom.....	9
God klasseledelse.....	10
God læringsstøtte.....	11
Vurdering for læring.....	12
Samarbeid mellom hjem og skole.....	13
Trygt og godt skolemiljø – et felles ansvar.....	14
Ressursteam.....	14
PPT.....	14
Skolemiljøteamet.....	14
Mobbeombudet.....	14
Skolehelsetjenesten.....	14
Utekontakten.....	14
DEL 2: Forebygge mobbing og andre krenkelser.....	15
Profesjonelle voksne som følger med.....	15
En god tilsynsordning.....	15
Kartlegging.....	16
Elevundersøkelsen.....	16
Skolemiljøundersøkelsen.....	16
Andre nyttige verktøy for å.....	16
kartlegge skolemiljøet.....	16
Barna selv må gjenkjenne mobbing og andre krenkelser.....	17
Mobbing og krenkelser på nett.....	17
Rutiner for å fremme et trygt og godt skolemiljø og forebygge mobbing og andre krenkelser.....	18
Sosialpedagogisk plan.....	20
DEL 3: Håndtere mobbing og andre krenkelser.....	21
Definisjoner på mobbing og krenkelser.....	21
Aktivitetsplikten.....	21
Følge med og oppdage.....	22
Gripe inn.....	22
Varsle.....	23
Undersøke.....	23

Tiltak	24
Oppfølging	25
Dokumentasjonsplikten	25
Klagerett.....	26
DEL 4: Ressurssider.....	27

FORORD

Vi vil at alle skal ha det trygt og godt.

Elever skal høre til og ha det trygt og godt på skolen så de opplever tilhørighet, utvikling og læring. For å få til dette må vi følge med, gripe inn, varsle, undersøke og sette inn tiltak i tråd med lovverket og denne planen.

For at elevene skal oppleve skolen som et trygt, godt og inkluderende fellesskap er det viktig å ha respekt for ulikhet. Vi må også erkjenne og etterleve at alle barn og unge

- er verdifulle og unike
- har sterke sider, evner og talenter som skal utvikles
- trenger klare grenser og å bli møtt med vennlighet og forståelse
- skal aktivt involveres

I en inkluderende skole skal elever oppleve tilstedeværelse, tilhørighet og deltakelse, identitetsutvikling og livsmestring. De skal oppleve å få medvirke, si sin mening og bli hørt.

I tillegg til at liv skal mestres, skal liv også leves. Vi skal ha nulltoleranse for krenkelser og mobbing, men vi vet at det dessverre forekommer. Når elever eller foreldre sier fra, eller ansatte på skolen opplever at elever ikke har det trygt og godt, skal dette håndteres på en god måte for alle parter. Vi må handle raskt og riktig.

Denne planen er en viktig del av dette arbeidet. Planen er viktig, og hvordan vi benytter den er enda viktigere. Det praktiske arbeidet med å forebygge og håndtere krenkelser og mobbing skjer på den enkelte skole, i møter mellom elever, foreldre, ansatte og eventuelle andre samarbeidspartnere. Sammen videreutvikler vi et inkluderende skolemiljø, hvor elevene har det trygt og godt.

Arnfinn Almaas
Kommunalsjef Oppvekst og læring

INNLEDNING

Alle elever har en lovfestet rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. Skolene i Nordre Follo skal ha nulltoleranse mot mobbing og andre krenkelser.

Alle ansatte i skolen skal være bevisst sitt ansvar for å sikre at hver enkelt elev har det trygt og godt på skolen, og opplever tilhørighet og inkludering.

Denne planen gir føringer for hvordan skolene i Nordre Follo skal arbeide for å skape et trygt og godt skolemiljø og håndtere mobbing og andre krenkelser.

Arbeidet krever en helhetlig, langsiktig og systematisk tilnærming og består av tre deler.

1. Fremme et trygt og godt skolemiljø

Dette arbeidet er en del av den ordinære pedagogiske praksisen og er ofte universelle tiltak som kommer alle elevene til gode. Del 1 beskriver fokusområder og pedagogisk praksis, som fremmer et trygt og godt skolemiljø. Dette er områder Utdanningsdirektoratet og Læringsmiljøsentret vektlegger, og som skoleforskere mener er avgjørende for et godt miljø. I første del omtales også de virksomhetene i kommunen som jobber sammen på dette området.

2. Forebygge mobbing og andre krenkelser

Del 2 handler om forebyggende arbeid for å redusere risikoen for mobbing og andre krenkelser. På denne måten skal vi sikre et trygt og godt psykososialt miljø på skolene i Nordre Follo. Her beskrives kartlegging, rutiner og kvalitetssikring av arbeidet.

3. Håndtere mobbing og andre krenkelser

Del 3 handler om hvordan skolene avdekker, stopper og følger opp saker om mobbing og andre krenkelser. Her omtales ansattes forpliktelser ved mistanke eller varsel om krenkende atferd og mobbing.

Bakerst i planen er det ressursider til bruk i arbeidet med skolemiljøet.

Rettigheter og verdigrunnlag

Internasjonale forpliktelser og nasjonalt lovverk legger klare premisser for å ivareta barns rett til et trygt og godt skolemiljø. Plan for trygt og godt skolemiljø i Nordre Follo er forankret i nasjonale og lokale bestemmelser.

FNs barnekonvensjon

Barnekonvensjonen gir alle barn og unge under 18 år rett til å ha en trygg og god oppvekst, uansett hvem de er og hvor de bor. Konvensjonen har fire sentrale prinsipper som skal være førende for alt arbeid med barn og unge, disse handler om *ikkediskriminering, barnets beste som et grunnleggende hensyn, barnets rett til liv og utvikling, og barnets rett til å bli hørt*. I arbeidet for et trygt og godt skolemiljø, er anerkjennelse av barn og unges opplevelse og medvirkning et grunnleggende prinsipp. Barn skal bli tatt på alvor av profesjonelle voksne som tar ansvar for å følge opp saken når de forteller om hvordan de har det. Se ressursider for veiledning om barnets beste-vurderinger.

Formålsparagrafen

Opplæringslovens formålsparagraf angir mandatet og verdigrunnlaget for skolen. Formålet med opplæringen er blant annet at elevene skal utvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger for å kunne mestre livene sine, og for å delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Skolen skal møte elevene med tillit, respekt og krav og gi utfordringer som fremmer dannelse og lærelyst. Gode skolemiljøer er en forutsetning for å oppfylle formålsparagrafen.

Overordnet del av læreplanverket

Overordnet del av læreplanverket utdypet verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf og de overordnede prinsippene for grunnopplæringen. Den beskriver det grunnsynet som skal prege den pedagogiske praksisen i hele grunnopplæringen. For å skape et trygt og godt skolemiljø er det viktig å arbeide med:

- Menneskeverdet, der skolen skal ta hensyn til mangfoldet av elever og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet i skole og samfunn.
- Sosial læring og utvikling, som i det daglige arbeidet spiller sammen med faglig læring. Empati, kommunikasjon og samarbeid skal ha fokus i dette arbeidet.
- Folkehelse og livsmestring for utvikling av et positivt selvbylde, trygg identitet og kompetanse som fremmer god psykisk og fysisk helse.
- Et inkluderende læringsmiljø med tydelige og omsorgsfulle voksne som utvikler trygge læringsmiljø i samarbeid med elevene. Mangfold anerkjennes som ressurs og skolens praksis er preget av elevmedvirkning.
- Samarbeid mellom hjem og skole, der god kommunikasjon bidrar til å styrke elevenes læring og utvikling.

Opplæringslovens kapittel 9A

Opplæringslovens kapittel 9A gir skole og skoleeier et stort ansvar for å drive et systematisk arbeid med å skape et trygt og godt skolemiljø. Eleven har rett og plikt til opplæring, og skolen plikter å sørge for at eleven har det bra på skolen. Loven krever at arbeidet med skolemiljøet utføres på en bestemt måte. Hvis en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø, trer aktivitetsplikten inn og skolen skal sette inn egnede tiltak. Skolemiljøet er ikke avgrenset til forhold på skolen i skoletiden. Det omfatter også det som skjer på skolens område i skoletiden, på skoleveien, på turer og arrangementer i skolens regi, i og utenfor skoletiden.

Nordre Follo kommunes verdier

Ansvar, respekt og omsorg er Nordre Follo verdier. Disse verdiene fokuserer både på enkeltindividet og på samhandling mellom mennesker. Innholdet i verdiene skal levendegjøres for elevene og være en rettesnor for hvordan vi forholder oss til hverandre. I skolehverdagen skal de voksne i skolen ha fokus på hva det vil si å ta ansvar for seg selv og fellesskapet, hva det betyr å vise respekt for hverandre og hvordan vi viser omsorg.

[Plikt for kommunen til å arbeide med kvalitetsutvikling](#)

[Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler](#)

[Kommuneplanen Nordre Follo kommune 2019-2030](#)

[Strategi og handlingsplan 2021-2024](#)

[Kvalitetsmelding](#)

[Digitaliseringsstrategi for skolene i Nordre Follo](#)

[Kommunal forskrift om ordensreglement for grunnskolene i Nordre Follo](#)

[Meld. St. 6 \(2019–2020\): Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO.](#)

Del 1: Fremme et trygt og godt skolemiljø

Fokusområder

Et trygt og godt skolemiljø beskytter mot mobbing og andre krenkelser. Et kontinuerlig og systematisk forebyggende arbeid med felles fokus og tilnærming, er en forutsetning for å lykkes i å skape et trygt og godt skolemiljø. Det er flere faktorer som fremmer og opprettholder dette:

- God skoleledelse, organisasjon og læringskultur
- Gode relasjoner mellom voksen og elev og elevene imellom
- God klasseledelse
- God læringsstøtte
- Vurdering for læring
- Samarbeid mellom hjem og skole

God skoleledelse, organisasjon og læringskultur

Skoleeieren (kommunen) og skolelederne (rektorene) har overordnet ansvar for å kvalitetssikre skolemiljøet gjennom forebyggende tiltak, brukermedvirkning og individuelt rettet arbeid. Årshjulet i del 2 gir oversikt over dette arbeidet. Skoleeier evaluerer skolemiljøet hvert år med grunnlag i Elevundersøkelsen og andre lokale undersøkelser.

Skoleledelsen har stor innvirkning på skolemiljøet og elevenes læringsutbytte. Gjennom utvikling av personalet, vil organisasjonen utvikles. Langsiktig og systematisk skoleutvikling handler om å øke personalets og skolens kapasitet for endring. Skoler som har en felles opplevelse av mestring og høy endringskapasitet, vil lettere løse pedagogiske utfordringer. Kontinuerlig utvikling og felles målrettet arbeid, øker sannsynligheten for at elevenes læringsutbytte og skolemiljø blir best mulig. Lærernes kjernevirksomhet er undervisning og læring. Det er derfor viktig at lærerne utvikler egen pedagogisk praksis og kontinuerlig tilegner seg ny kunnskap. Skoleledelsen må legge til rette for dette.

Kjennetegn på god skoleledelse:

- Skoleledelsen formulerer klare mål og har høye forventninger
- Skoleledelsen skaper god kultur, motiverer og inspirerer medarbeidere
- Skoleledelsen legger til rette for elevenes og personalets læring og utvikling
- Skoleledelsen krever kontinuerlig arbeid med relasjoner
- Skoleledelsen jobber for å bygge tillit og opprettholde den
- Skoleledelsen sørger for at ansatte, foresatte og elever er enige om hva som er krenkende atferd
- Skolelederen sikrer at skolemiljøet evalueres jevnlig
- Skoleledelsen sikrer at skolens arbeid med skole- og læringsmiljøet fremgår av skolens sosialpedagogiske plan
- Skoleeieren har sammen med skolelederen overordnet ansvar for å kvalitetssikre skolemiljøet
- Skoleeieren, skoleledelsen og lærerne har felles ansvar for skolens utviklingsarbeid
- Skoleeieren presenterer resultatene i grunnskolens tilstandsrapport og legger det frem for kommunestyret

Gode relasjoner mellom voksen og elev og elevene imellom

Barn og unge har et grunnleggende behov for å bli sett, oppleve tilhørighet, utvikle seg og oppleve mestring. Gode relasjoner mellom voksne og barn spiller en viktig rolle for hvordan elevene fungerer sosialt og hvordan de kommer i posisjon for læring. Den voksne må vise elevene både emosjonell og faglig støtte.

Gode relasjoner er smittsomt. Når det er gode relasjoner mellom den voksne og elevene,

er det større sannsynlighet for at elevene blir trygge i samspill med hverandre. Flere studier viser at gode relasjoner mellom profesjonelle voksne og elever har klar beskyttende effekt mot mobbing.

Relasjonen mellom den profesjonelle voksne og eleven er asymmetrisk. Det er alltid den voksne som har ansvar for relasjonen. Det betyr ikke at man skal løse alle utfordringer selv, men at man skal være profesjonell nok til å hente hjelp på riktig sted og be om hjelp når man kjenner at relasjonen er dårlig.

Kjennetegn på voksne som skaper gode relasjoner til elever:

Læreren / den voksne

- tar ansvar for situasjonen og er en god rollemodell for elevene
- viser sensitivitet og varme i møte med elevene
- viser et vennlig ansikt, søker blikk-kontakt og viser at han/hun trives sammen med elevene
- bryr seg om elevene og viser interesse for elevens liv utenfor skolen
- snakker positivt til og om elevene og klassen
- gir positive og anerkjennende kommentarer til elevene
- viser empati og opptrer respektfullt overfor elevene
- stiller krav og har positive forventninger til elevene
- støtter, roser og oppmuntrer elevene faglig og sosialt
- forteller elevene hva de mestrer
- viser engasjement for faget
- bruker humor for å skape god stemning i elevgruppa
- anerkjenner feil svar som et godt grunnlag for videre læring
- roser og korrigerer ut ifra kjente og faste normer og forventninger

God klasseledelse

“Manglende ledelse i en elevgruppe kan skape grobunn for usunne relasjoner og gi handlingsrom for negative ledere”

God klasseledelse er viktig for at elevene lærer og trives. Som leder av klassen påvirker læreren utviklingen av normene og verdiene som skaper læringskulturen i klasserommet. Lærers oppgave er å styre den sosiale samhandlingen mellom elevene på en måte som fremmer læring, helse og trivsel. Dette bidrar til at elevene føler sosial tilhørighet og trygghet.

Elever blir motivert av å mestre. En god klasseleder støtter elevene i læringsarbeidet og har positive forventninger til deres faglige og sosiale utvikling. Forventningene skal være både høye og realistiske, og læringsaktivitetene må være preget av utfordringer og driv. Ledelse av læringsaktiviteter innebærer å legge til rette for mestring hos alle elever.

Forutsigbarhet gjennom kjente regler og rutiner, skaper trygghet og fremmer læring i klasserommet. En god klasseleder lar elevene være med på å utforme regler og rutiner innenfor rammene av ordensreglementet.

Skolelederne har det overordnede ansvaret for skolens arbeid med klasseledelse og veiledning av lærere og voksne i SFO. Klasseledelse skal jevnlig stå på dagsordenen i skolens pedagogiske utviklingsarbeid. Nyutdannede og nyansatte lærere får tett oppfølging og veiledning i Nordre Follo kommune.

Kjennetegn på god klasseledelse:

Læreren / den voksne

- har fokus på å skape gode relasjoner i elevgruppa
- er til stede før timene starter og hilser på elevene når de kommer
- sjekker at alle elever er til stede
- etablerer og opprettholder struktur, regler og gode rutiner for elevene
- har etablert tydelige klasseregler og har klare, uttalte forventninger til elevenes atferd
- gir tydelige, gode og effektive beskjeder
- har tydelige læringsmål for timene
- forteller elevene hva de skal lære og hvorfor dette er viktig
- legger til rette for varierte læringsaktiviteter
- tilpasser det faglige innholdet, så alle elevene opplever mestringsglede
- lytter til elevene og lar dem være med på å bestemme
- lar elevene vurdere læringsaktiviteten og egen læring
- sørger for gode overgangssituasjoner når nye aktiviteter starter
- avslutter timene med å oppsummere det faglige innholdet og målet for læringsøkta

God læringsstøtte

Elevene i Nordre Follo skal kunne bruke ulike læringsstrategier. De skal få utfordringer og må lære seg å tenke kritisk.

I læringsaktivitetene skal læreren legge til rette for mestringsopplevelser for alle elever. Å være i en situasjon de ikke mestrer, kan svekke elevenes forventninger om læring. Det kan igjen føre til lav motivasjon. Å møte for lette oppgaver og krav og å aldri få den gode mestringsfølelsen etter å ha strukket seg og strevd, kan gi samme utfall hos eleven.

I undervisningen skal læreren skape en forventning om mestring hos den enkelte elev. Den viktigste kilden til å skape en slik forventning, er elevenes direkte erfaringer med å mestre oppgaver. Elevene må derfor få hjelp til å sette seg mål for skolearbeidet, og de må få anledning til å mestre oppgaver som ligger litt over det nivået de har løst oppgaver på før.

Tilpasset opplæring er sentralt i norsk skole. Det skal fremme gode og trygge læringsmiljøer for hver enkelt elev. Tilpasset opplæring skal i størst mulig grad skal skje gjennom variasjon i undervisningen. Skolen skal sikre likeverdig opplæring for alle. Det betyr at læreren skal behandle elevene ut fra de ulike behovene de har. I Nordre Follo er skolene opptatt av å skape fellesskap mellom elevene uavhengig av elevenes kjønn, sosiale bakgrunn, evner og forutsetninger.

Kjennetegn på god pedagogisk praksis:

Læreren / den voksne

- har positive forventninger til den enkelte elevens mestring
- søker etter hva elevene mestrer og gir dette positiv oppmerksomhet
- hjelper elevene med å sette seg delmål for skolearbeidet
- roser fremgang og gode forsøk
- legger til rette for mestring ut fra elevenes faglige nivå
- ser mulighetene som ligger i de ulike læringsstrategiene
- gir åpne oppgaver, der alle kan gjøre samme oppgave, men yte på ulike nivåer

Vurdering for læring

Vurdering for læring innebærer at lærerne bruker vurdering som et redskap for elevenes læring og utvikling. Vurderingen skal fremme læring og bidra til lærelyst. Tilbakemeldinger som peker fremover og viser konkret til elevens arbeid, har størst effekt og skal være en integrert del av opplæringen og tilpasses den enkelte elevs behov.

Refleksjon over egen læring og faglig utvikling, er en viktig del av det å lære å lære. Elevene skal delta aktivt i sin egen læringsprosess, og egenvurderingen er en forutsetning for dette.

En læringsfremmende vurderingspraksis, med blant annet egenvurdering og kameratvurdering, fører til økt læring.

Det er viktig at lærerne bruker profesjonelt skjønn når de vurderer elevene. Skolen har behov for god informasjon om elevens læring for å tilpasse undervisningen, men vurdering kan også ha uheldige konsekvenser. Overdreven vekt på dokumentasjon og rangering kan svekke den enkelte elevens selvbilde og hindre læring, samt utviklingen av et godt skolemiljø. Skolene må derfor hele tiden jobbe for å trygge elevene og fokusere på at hensikten med vurderingspraksisen er å hjelpe den enkelte elev til å utvikle sin egen kompetanse.

Kjennetegn på god vurderingspraksis:

Læreren / den voksne

- gir tydelige læringsmål og forklarer hvorfor de skal lære det
- sikrer at elevene forstår hva de skal lære og hvordan de skal jobbe for å nå målet
- utarbeider kriterier til læringsmålene, gjerne sammen med elevene
- gir hyppige tilbakemeldinger til elevene som viser veien til måloppnåelse
- har fokus på det eleven mestrer og bygger videre på det
- lar elevene få vurdere eget arbeid og styre egen læring
- lar elevene bli kjent med og prøve ut ulike læringsstrategier
- anerkjenner alle svar fra elevene som et godt utgangspunkt for videre læring
- lar elevene være med på å oppsummere og evaluere læringsprosessen

Samarbeid mellom hjem og skole

Samarbeidet mellom hjem og skole er et gjensidig ansvar, men det er skolen som skal ta initiativ til og legge til rette for samarbeidet. Det er et mål at foresatte opplever at skolen i hele sin bredde – SFO-ansatte, assistenter, miljøterapeuter, miljøarbeidere, fagarbeidere, pedagoger, skolehelsetjenesten og skoleledere – har lik praksis og forståelse i arbeidet med elevene og i samarbeidet med foresatte.

Foresatte er en positiv ressurs som medspillere for skolen. Elevene vil lettere ta til seg skolens normer og verdier når foresatte støtter disse. Når elevene ser at alle voksne setter de samme grensene for mobbing og asosial atferd, vil dette i seg selv virke forebyggende. Foresattes samarbeid, både med skolen og med hverandre, utgjør derfor en viktig del av det totale skolemiljøet.

Nordre Follo kommune ønsker åpen dialog og godt samarbeid med alle foresatte med barn i grunnskolen. En betingelse for godt samarbeid mellom skole og hjem er god kommunikasjon, noe som forutsetter at forventningene er tydelig uttalt og forstått. Samarbeidet omfatter både informasjon, dialog og medvirkning. Det kan handle om enkeltelever, klassen og skolemiljøet. Foresatte skal være representert i råd og utvalg som tar avgjørelser som påvirker barnas skolegang; foreldrenes arbeidsutvalg (FAU), samarbeidsutvalg (SU), skolemiljøutvalg (SMU) og Nordre Follo kommunes foreldreutvalg (NFKFU).

Hjemmene har ansvaret for elevenes nærvær på skolen. Hvis hjemmet ikke har gitt skolen beskjed om elevens fravær, skal skolen snarest mulig samme dag kontakte foresatte. Nordre Follo kommune har et omfattende system for å sikre at elevene er på skolen og har utarbeidet felles rutiner for arbeid med elevens nærvær (se kommunens nærværplan).

Kjennetegn på pedagogisk personale som legger til rette for et godt hjem–skole-samarbeid:

Læreren / den voksne

- gir informasjon om elevenes rett til et trygt og godt skolemiljø
- tar ansvar for og initiativ til samarbeid med hjemmet
- gir jevnlig informasjon til hjemmene om det som skjer på skolen
- blir enig med foreldrene om rutiner for samarbeidet
- involverer foreldrene i skolemiljøarbeidet
- gir informasjon om og viser hvordan foreldrene kan støtte eleven faglig og sosialt
- informerer om skolens ordensreglement og hva som skjer hvis elevene bryter reglene
- samarbeider med foreldrene om oppfølgingen ved brudd på ordensreglementet

Trygt og godt skolemiljø – et felles ansvar

For å sikre at elevene har et trygt og godt skolemiljø, må flere virksomheter i kommunen samarbeide. Godt samarbeid og god kompetanse skal kjennetegne kommunens forebyggende arbeid. Kompetansen i de ulike virksomhetene skal sikre at riktige tiltak blir satt inn i de ulike sakene.

Ressursteam

Alle skoler skal ha et ressursteam, som ledes av en i skolens ledelse. Ressursteamet er skolens «bestillings- og koordineringskontor» for elever med spesielle behov. Et ressursteam kan bestå av pedagogisk personale, rektor, SFO-leder, PPT, helse og ved behov barnevernstjenesten. Når en ansatt på skolen blir oppmerksom på at en elev har utfordringer, skal det drøftes i skolens ressursteam for å avklare videre oppfølging. Skolens ansatte skal be om bistand fra ressursteam via meldeskjema. For å drøfte navngitte elever må foresatte samtykke.

PPT

PPT kan bidra inn i skolens utviklingsarbeid. De har faste kontaktpersoner, som deltaker på skolens ressursteam. PPT kan bidra med utarbeidelse av tiltak både på individ og systemnivå.

Skolemiljøteamet

Skolemiljøteamet veileder lærere og annet pedagogisk personell i saker som angår utfordrende skolemiljø. I arbeidet legges vekt på god klasseledelse, positive relasjoner og samarbeidet mellom hjemmet og skolen. Målet er at elevene skal ha et forsvarlig og tilfredsstillende læringsutbytte i et trygt og godt skolemiljø. Dersom foresatte klager til Statsforvalteren i en § 9 A-sak, vil Skolemiljøteamet få beskjed og skolen får tilbud om bistand.

Mobbeombudet

Nordre Follo har et mobbeombud som kan hjelpe elever, foresatte og skoler når de opplever at §9 A-sakene er vanskelige å løse.

Skolehelsetjenesten

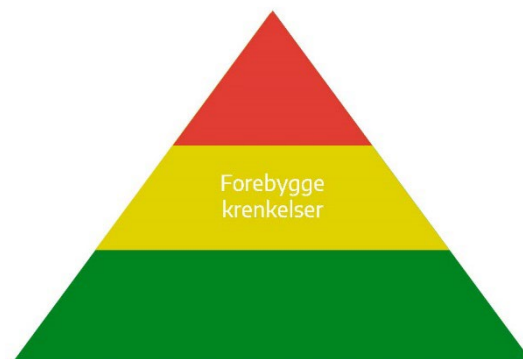
Skolehelsetjenesten samarbeider med skolene for å sikre at elevene har et godt psykososialt miljø. Gjennom samarbeidet med skolen, kan skolehelsetjenesten avklare og planlegge tjenestens bidrag i arbeidet med det psykososiale miljøet på skolen. Når skolehelsetjenesten er lett tilgjengelig på skolen, kan helsesykepleier avdekke problemer tidligere og nå frem til alle barn og unge uavhengig av sosial bakgrunn. Skolehelsetjenesten håndterer helsemessige problemstillinger som står i veien for læring og er en støtte for barn og unge i en sårbar fase.

Utekontakten

Utekontakten samarbeider med ungdomsskolene. Etter avtale med skolene følger Utekontakten opp ungdom individuelt og tilbyr ulike gruppetilbud og undervisning i aktuelle temaer som for eksempel rus, nettvett, grenser og valg m.m. Tjenesten er til stede på skolene i enkelte storefri/midttimer for å være tilgjengelig for elevene. Selv om Utekontakten først og fremst er et tilbud til ungdom i alderen 13–23 år, kan også foresatte, lærere og andre voksne kontakte dem.

DEL 2: Forebygge mobbing og andre krenkelseser

“Krenkelseser og mobbing kan være vanskelig å oppdage. Det er sjelden at voksne ser mobbing eller andre krenkelseser utspille seg tydelig, og vi kan ikke basere oss på at barn og unge selv skal ta kontakt med voksne for å fortelle om mobbing eller manglende inkludering”

Profesjonelle voksne som følger med

Alle elevene har rett på et skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring og alle som arbeider på skolen, skal følge med på om elevene har et trygt og godt skolemiljø. Dette innebærer en plikt for den enkelte til å være årvåken og aktivt observere hvordan elevene agerer hver for seg og seg imellom. Profesjonelle voksne som observerer, fanger opp og håndterer negative atferdsmønstre og krenkelseser før den negative atferden får etablert seg, er avgjørende i det forebyggende arbeidet. Personalet må øve på å følge med på risikofaktorer i skolemiljøet, spesielt på elever som er særskilt sårbare, da disse har en økt risiko for å bli utsatt for mobbing og krenkelseser. Delplikten “følge med” gjelder på alle skolens områder og gjennom hele skoledagen.

Mobbing og andre krenkelseser foregår hyppigst der voksne ikke er. Derfor må skolen ha flere kilder til kartlegging av skolemiljøet for å følge med på en god måte. Gode tilsynsrutiner, klasse- og elevundersøkelser, elevsamtaler og systematisk og målrettet observasjon er noen av verktøyene skolen kan bruke (se eksempler i ressursidene). Informasjon fra kartlegging av skolemiljøet må systematisk analyseres og drøftes, og det må settes inn målrettede tiltak etter behovet som kommer frem. På den måten kan man forebygge mobbing og andre krenkelseser. Dette arbeidet skal være synlig i skolens plan og årshjul.

En god tilsynsordning

“Skoler som har høy kompetanse på observasjon, og som systematisk trener på observasjon, oppdager mobbing og krenkelseser tidligere enn andre».

Skolen må ha en felles forståelse for hva det vil si å ha gode tilsynsrutiner. Voksne som aktivt observerer, vil avdekke flere krenkelseser enn andre. De vil kunne legge merke til ørsmå tegn som skiller seg ut: et hevet øyenbryn, en kommentar, at noen holder av plass eller upassende fnising. Det er viktig at de voksne er til stede og har kompetanse på observasjon for å følge med på elevenes trivsel og for å avdekke mobbing og andre krenkelseser. Skolen bør utarbeide felles forventninger til hva godt tilsyn er på sin skole. En måte å jobbe på i personalet er å ha en felles drøfting og konkretisering av hva man legger i et godt tilsyn (se ressursider).

Aktivt tilsyn kjennetegnes av voksne som:

- følger med og beveger seg rundt på skolens områder
- involverer seg i elevene og det som skjer
- oppmuntrer til positiv atferd deltar i aktiviteter ved behov
- tar tak i og håndterer problematferd
- er bevisste i hva og hvordan de observerer

Kartlegging

Skolene i Nordre Follo har flere kartleggingsverktøy som de bruker for å kartlegge skolemiljøet. Hvordan elevene har det skal være fast tema i elevsamtaler og utviklingssamtaler. Skolene skal gjennomføre samtaleminst en gang hvert semester (se ressursider). Resultater fra ulike kartlegginger tas opp i elev- og utviklingssamtaler.

Elevundersøkelsen

Elevundersøkelsen er en årlig undersøkelse der elevene får si hva de mener om læring og trivsel i skolen. Skolen, kommunen og staten bruker svarene til å gjøre skolen bedre. Undersøkelsen er anonym, og det er lagt inn spørsmål innenfor disse kategoriene: læringskultur, elevdemokrati og medvirkning, faglig utfordring, felles regler, trivsel, mestring, støtte fra lærerne, motivasjon, vurdering for læring, mobbing og elevenes støtte hjemmefra. På ungdomstrinnet spørres det også om utdanning- og yrkesveiledning. Nordre Follo kommune gjennomfører Elevundersøkelsen på 7. og 10. trinn hver høst.

Skolemiljøundersøkelsen

Nordre Follo har laget en egen skolemiljøundersøkelse som gjennomføres to ganger i året på alle skolene i kommunen (se ressursider). Undersøkelsen skal gi god oversikt over hvordan den enkelte har det, i tillegg til overblikk over miljøet i den enkelte klasse, på det enkelte trinn og på den enkelte skole. Etter gjennomføring av undersøkelsen skal lærerne og ledelsen gjennomgå og analysere resultatet av undersøkelsen og sette inn gjennomtenkte, egnede tiltak der det trengs.

Andre nyttige verktøy for å kartlegge skolemiljøet

Ved behov kan andre verktøy brukes for å kartlegge skolemiljøet for en elev, en klasse, et trinn eller for hele skolen. Man kan for eksempel gjøre en skolegårdsundersøkelse (se ressursider), lage sosiogram eller gjennomføre samtaler etter Innblikk-metoden.

Barna selv må gjenkjenne mobbing og andre krenkelser

En viktig del av det forebyggende arbeidet handler om å bevisstgjøre og gi informasjon til elevene om hva krenkelser er, hvilke konsekvenser det kan få, samt hva en selv skal gjøre når en ser noen bli krenket eller mobbet. Barn og unge i Nordre Follo skal lære at de har rett til å ha det trygt og godt på skolen, og at de har rett til å bli tatt på alvor når de ikke har det bra. Dette skal bidra til å gjøre det trygt å si ifra.

Mange elever som har blitt krenket synes at det å oppleve at ingen stopper det som skjer, selv om de ser det, er verre enn det som faktisk skjer. Krenkelser og mobbing kan begrenses hvis tilskuere fjerner seg, reagerer negativt eller bryter inn. Det er viktig å gjøre elevene oppmerksomme på at de kan innta ulike roller som medløpere og tilskuere, og samtidig gi dem kunnskap og mot til å være uenige og til å hjelpe andre. Mobberingen illustrere godt de ulike rollene man kan innta i en akutt mobbesituasjon og er fin å bruke i samtaler med elever (se ressursider).

Mobbing og krenkelser på nett

For å forebygge digitale krenkelser, er det spesielt viktig å utvikle barn og unges digitale dømmekraft. Barn og unge må bli bevisst sin tilstedeværelse på nettet og få kunnskap om hva de kan gjøre for å stoppe digital mobbing. De må også vite hvor de kan henvende seg for å få hjelp, eller hjelpe andre som utsettes for krenkelser på nett (se lenker i ressursidene).

Skolen må bidra til å gi foresatte god innsikt i hva elevene får av kunnskap og ferdigheter innen digital dømmekraft. Skole og hjem må samarbeide godt og informere hverandre dersom det fanges opp negative tendenser på sosiale medier og digitale krenkelser. Selv om digital mobbing som oftest skjer utenfor skolen, vil det ofte påvirke skolehverdagen og skolen har derfor en plikt til å gripe inn.

Rutiner for å fremme et trygt og godt skolemiljø og forebygge mobbing og andre krenkelser

Årshjulet beskriver oppgaver aktørene i skolen skal utføre for å sikre et trygt og godt skolemiljø:

OPPGAVE	TIDSPUNKT	ANSVAR	UFØRT
<p>Skolens ansatte drøfter, blir enige om og skriver ned skolens syn på disse spørsmålene:</p> <ul style="list-style-type: none"> Hva er et trygt og godt skolemiljø? jf. fokusområdene Hva er krenking? Hva ligger i personalets plikt til å <ol style="list-style-type: none"> følge med gripe inn varsle undersøke sette inn tiltak i samarbeid med skoleledelsen Aktivitetsplikten i forhold til særlig sårbare elever 	August og januar	Rektor	
<p>Opplæring og informasjon for alle ansatte i skolen og i SFO:</p> <ul style="list-style-type: none"> Gjennomgå kapittel 9 A i Opplæringsloven i sin helhet Drive forebyggende arbeid for å sikre et trygt og godt skolemiljø (eventuelt med ekstern foreleser) <p>Informasjon for andre ansatte på skolen:</p> <ul style="list-style-type: none"> gjennomgå kapittel 9 A i Opplæringsloven, spesielt personalets aktivitetsplikt 	En gang per år (plandag)	Rektor	
<p>Personalet gjennomgår disse planene og rutine:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kommunens <i>Plan for trygt og godt skolemiljø</i> Kommunens <i>Forskrift om ordensreglement</i> Skolens <i>Rutiner for samvær og trivsel</i> 	August/ september (skolestart)	Rektor	
<p>Foresatte får informasjon om</p> <ul style="list-style-type: none"> Kapittel 9A <ul style="list-style-type: none"> elevens rett til et godt psykososialt miljø §9A-2 aktivitetsplikten §§ 9A-4 og 9A-5 varslingsrutiner kommunens mobbeombud muligheten til å melde saken til Statsforvalter jf. § 9A-6 alt som er viktig for skolemiljøet jf. § 9A-9 Hva skolen gjør hvis noen blir krenket/mobbet Skolens forventninger til foreldresamarbeid i arbeidet med å skape et trygt og godt skolemiljø Kommunens <i>Plan for trygt og godt skolemiljø</i> Kommunens <i>Forskrift om ordensreglement</i> Skolens <i>Rutiner for samvær og trivsel</i> 	Hver høst	Rektor og kontaktlærer	

OPPGAVE	TIDSPUNKT	ANSVAR	UFØRT
Elevene får informasjon om: <ul style="list-style-type: none"> De samme punktene som foresatte informeres om, se punktene over. Alle elever skal vite hva som kjennetegner krenkelser, hvordan de skal håndtere det og hvordan de skal melde fra. 	Hver høst Løpende	Rektor og kontaktlærer Kontaktlærer	
Konstituering av samarbeidsutvalg (SU) og skolemiljøutvalg (SMU) SU/SMU skal gjøres kjent med ordensreglement, plan for et trygt og godt skolemiljø og skolens varslingsrutiner, jf. opplæringsloven § 9 A-3, § 9 A-4 og § 9 A-9.	Innen utgangen av september	Rektor	
Evaluere inspeksjons-/tilsynsordningen (og eventuelt justere ordningen) <ul style="list-style-type: none"> Prinsipper for godt tilsyn Tydelig ansvarsbeskrivelse for hvert område Forsvarlig voksentetthet (oversikt over blindsoner) Håndtering av mindre og mer alvorlige hendelser (konflikthåndtering, varslingsrutiner og avviksskriving) 	Oktober og mars	Rektor	
Internkontroll <ul style="list-style-type: none"> Evaluere om sjekkpunktene i Framsikt dekker det som er nødvendig for å oppfylle kravene i kapittel 9A i Opplæringsloven Eventuelt legge inn nye tiltak og rutiner Dokumentasjon av alle delpliktene, f.eks. logg 	August og januar	Skoleeier, skolefaglig rådgiver rektor	
Ta opp kap. 9 A, trygt og godt skolemiljø, som tema: <ul style="list-style-type: none"> på klassemøter med elevene i PLU/fellestid med personalet på alle foreldremøter i nettverk med alle skoleledere 	Hver høst	Kontaktlærer Rektor Rektor Skoleeier	
Kontrollere at skolen følger loven <ul style="list-style-type: none"> Sjekk av aktivitetsplaner 	Løpende	Skoleeier	
Systematisk kartlegging av skolemiljøet: <ol style="list-style-type: none"> Skolemiljøundersøkelsen: Kontaktlærer analyserer undersøkelsen(e), drøfter på team og rapporterer funn til rektor. Rektor avklarer videre oppfølging. Elevsamtaler minst to ganger i året. Kontaktlærer rapporterer funn til rektor. Rektor bestemmer videre oppfølging. Utviklingssamtaler to ganger i året der elevene svarer på spørsmål om trivsel, krenkelser og mobbing. Kontaktlærer rapporterer funn til rektor. Rektor bestemmer videre oppfølging. Elevundersøkelsen årlig på 7. og 10. trinn. Frivillig på de andre trinnene. 	Høst og vår	Rektor, kontaktlærere	

OPPGAVE	TIDSPUNKT	ANSVAR	UFØRT
Elevundersøkelsen <ul style="list-style-type: none"> Skolens resultater analyseres i ledergruppen, i personalet, på team, i elevråd og i SU og SMU. Skolen setter inn tiltak etter behov 	Desember- januar	Rektor	
Elevundersøkelsen <ul style="list-style-type: none"> Skolens resultater analyseres opp mot kommunale og nasjonale tall 	Februar - mars	Rektor	
Ta opp tiltak og aktiviteter knyttet til skolemiljøet i elevrådet – og eventuelt i Ungdomsrådet	Vår og høst	Rektor Skoleeier	
Erfaringsdeling på ledernetverk <ul style="list-style-type: none"> dele erfaringer om tiltak som er satt i gang for å forbedre elevenes trivsel 	Vår	Skoleeier	
Deltakelse på nettverk <ul style="list-style-type: none"> representant fra skolen deltar på ett av kommunens nettverk som omhandler skolemiljø 	Løpende	Rektor	
Legge frem tilstandsrapport for politikerne (utvalg og kommunestyret) <ul style="list-style-type: none"> presentere analyse av resultater fra Elevundersøkelsen, særlig resultater knyttet til mobbing 	September/ oktober	Skoleeier	
Virksomhetsbesøk <ul style="list-style-type: none"> skolens ledelse informerer områdeleder om praksis vedrørende lovkravene i kap. 9 A 	Årlig i januar- mars	Skoleeier, rektor	
Gjennomføre program for å skape et trygt og godt skolemiljø for alle elever	Løpende	Rektor	
Opplæring for alle skole- og SFO-ledere ved regelverksendringer (ledernetverk)	Høst evt. løpende	Skoleeier	

Sosialpedagogisk plan

Alle skolene skal ha en plan for det sosialpedagogiske arbeidet. Planen skal sikre at alle elevene utvikler sin sosiale kompetanse og skal beskrive hvordan skolen jobber med skolemiljøet. Elev- og foreldremedvirkning er positivt for skolemiljøet og elever og foresatte kan også være ansvarlige for aktiviteter.

DEL 3: Håndtere mobbing og andre krenkelser

Definisjoner på mobbing og krenkelser

Det finnes flere definisjoner på mobbing. Læringsmiljøsentret i Stavanger beskriver mobbing som en aggressiv handling rettet mot en person fra en eller flere sammen, at det er et ujevnt styrkeforhold mellom den eller de som mobber og den som blir mobbet og at det foregår over tid. Denne definisjonen har vært rådende i lengre tid.

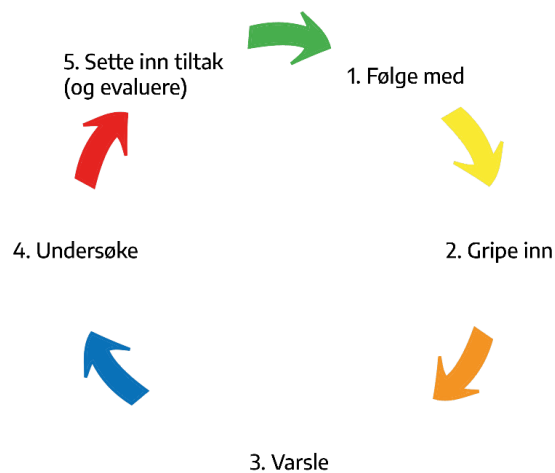
De siste årene har en ny definisjon på mobbing blitt løftet: Mobbing av barn er handlinger fra voksne og/eller barn som hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull person i fellesskapet og muligheten til medvirkning (Lund, Helgeland, Kovac, 2017 (in press)).

På Utdanningsdirektoratet sine nettsider står ikke lenger en definisjon på hva mobbing er, men en rekke eksempler på hva som kan oppleves som mobbing. De er ikke så opptatt av å definere mobbing, men vektlegger retten barn har til å ha det trygt og godt og plikten de voksne har til å stoppe det som ikke føles greit.

Aktivitetsplikten

Opplæringslovens § 9 A-4 sier at alle som arbeider ved skolen har plikt til å hindre krenkelser og mobbing. Aktivitetsplikten inntreffer når en ansatt får mistanke om, eller kjennskap til, at en elev ikke har det trygt og godt på skolen. Dersom krenkelsene skjer utenfor skoletid og de påvirker hvordan eleven har det på skolen, trer også skolens aktivitetsplikt inn.

Alle som arbeider på skolen har plikt til å følge med, gripe inn og varsle hvis de avdekker krenkelser. Dette gjelder alle som har arbeidskontrakt med skolen eller skoleeier, uavhengig om arbeidsforholdet er fulltid eller deltid, fast eller midlertidig. Dette gjelder også for andre ansatte hos en ekstern tjenesteleverandør. Det er ikke avgjørende om du mottar lønn for arbeidet, du har uansett aktivitetsplikt dersom du regelmessig arbeider på skolen. Også voksne med taushetsplikt er, jf. opplæringsloven §9 A-4, pliktige til å følge med og gripe inn ved mobbing og andre krenkelser. Det er alltid hensynet til *barnets beste* som skal være førende.

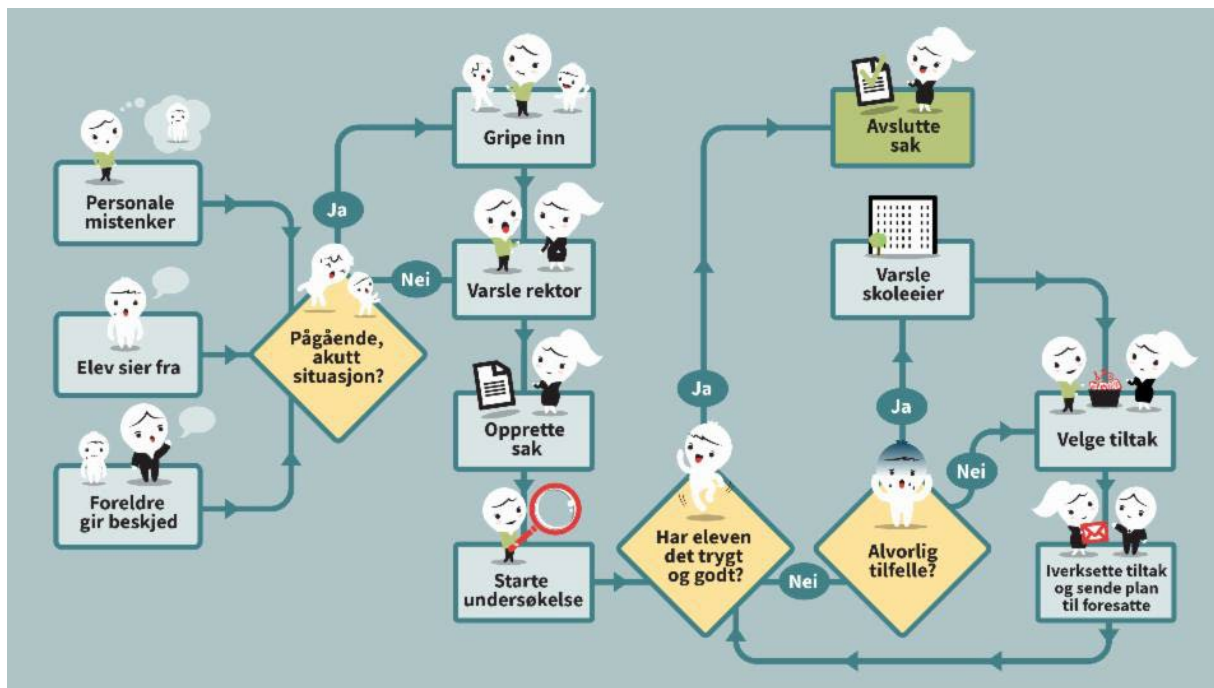
Aktivitetsplikten består av fem delplikter: følge med, gripe inn, varsle rektor, undersøke, iverksette tiltak og følge opp og evaluere. Skolen skal dokumentere hva som er gjort for å oppfylle alle delpliktene i aktivitetsplikten.

Følge med og oppdage

Skolen skal ha rutiner for å følge med og fange opp elever som ikke har det trygt og godt. Dette er beskrevet i del to i denne planen.

Når disse rutinegjør at skolens ansatte oppdager, eller får mistanke om, at noen blir utsatt for mobbing eller andre krenkelser, trer aktivitetsplikten inn.

Skolen kan også bli klar over at en elev ikke har det trygt og godt gjennom at andre melder ifra, muntlig eller skriftlig. Da trer også aktivitetsplikten inn. Muntlig og skriftlig melding er likestilt, men det anbefales at meldingen blir skrevet ned. Når en ansatt mottar melding om at en elev ikke har det trygt og godt, skal vedkommende alltid informere rektor. Skolen skal innen to virkedager informere den som melder om at informasjonen er mottatt, og at skolen iverksetter nærmere undersøkelser.

Kilde: [Skyfritt, Bergen kommune](#)

Gripe inn

Når skolens ansatte er vitne til krenkende ord og handlinger, har de plikt til å aktivt gripe inn og stoppe det som foregår.

Hvis det oppstår en situasjon hvor skolens personale opplever at det er nødvendig å gripe inn for å hindre at en elev skader seg selv eller andre, må eventuell bruk av fysisk makt vurderes opp mot reglene i straffeloven om forbud mot blant annet kroppskrenkelser. Selv om en handling regnes som en kroppskrenkelse er den likevel ikke straffbar hvis handlingen regnes som nødrett eller nødverge, jf. Straffeloven § 17 og 18. Adgangen til å bruke nødrett og nødverge er snever, og brukes kun for å forsvare noen eller noe.

For fysisk inngripen gjelder følgende tommelfingerregel:

- minst mulig inngripen
- kortest mulig varighet
- inngripen skal stå forholdsmessig til situasjonen

Nordre Follo kommune har utarbeidet retningslinjer for hvordan man skal håndtere, dokumentere og informere, dersom det har vært nødvendig å bruke tvang og makt i skolesammenheng (se egen retningslinje).

Varsle

Alle ansatte skal varsle rektor dersom de mistenker, eller har kjennskap til, at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Rektor har ansvar for at varslingen håndteres på en forsvarlig måte. I henhold til opplæringsloven § 9A-4, skal rektor varsle skoleeier omgående om alvorlige tilfeller der eleven ikke har et trygt og godt skolemiljø. Saken skal meldes via Public 360.

Når de ansatte ikke selv oppdager at en elev ikke har det trygt og godt, men blir varslet utenfra, er *hvem* som varsler avgjørende for hvordan skolen skal håndtere varslingen. Hvis det er andre enn den som blir utsatt som varsler, skal rektor varsles og undersøkelse settes i gang. Undersøkelsen kan få to utfall, som vist i illustrasjonen.

Dersom det er den som selv opplever å ikke har det trygt og godt som sier ifra, skal skolen så snart som mulig sette inn tiltak. Elevens subjektive opplevelse skal legges til grunn for det videre arbeidet. Undersøkelsen skal avgjøre hva slags tiltak skolen skal iverksette, ikke om de skal iverksette noe.

Når noen mistenker at, eller varsler om, barn som krenkes av voksne, har skolen skjerpet aktivitetsplikt. I disse sakene er alltid rektors ansvar å følge opp avdekkingen, og rektor skal alltid informere skoleeier. Hvis det er en fra ledelsen som står bak krenkingen, skal den som oppdager krenkingen, varsle skoleeier direkte. Nordre Follo har utarbeidet egne rutiner for § 9A-5-saker (se ressursider).

Når noen mistenker at, eller varsler om, **voksne som mobbes av barn**, har rektor ansvaret for å følge opp avdekking, intervensjon og oppfølging.

Undersøke

Undersøkelsen eller avdekkingen skal starte umiddelbart etter at skolen har fått mistanke, eller blitt varslet om, at en elev ikke har det trygt og godt. For å lykkes med å trygge elever og stoppe mobbing, er det nødvendig å finne mekanismene i det som skjer gjennom systematisk kartlegging. Avdekkingsarbeidet kan gjøres på flere måter og vil variere fra sak til sak. Undersøkende tiltak kan være sjekklister, klasse miljøundersøkelser, elevsamtaler, samtaler med foresatte og/eller systematiske observasjoner (se ressursider).

Av og til er det ikke samsvar med det skolen ser i sine undersøkelser og elevens subjektive opplevelse. Elevens subjektive opplevelse skal alltid ligge til grunn for skolens arbeid, men de bør likevel gjøre en vektning av det de ser opp imot elevens opplevelse når de skal beskrive problemet som skal løses. Med en god problembeskrivelse, vil skolen kunne sette inn målrettede, gode tiltak.

Tiltak

Skolen skal alltid sette inn tiltak hvis en elev opplever at hen ikke har det trygt og godt, når undersøkelser utført på skolens initiativ viser at en elev ikke har det trygt og godt og/eller når foresatte melder fra om at en elev ikke har det trygt og godt. Undersøkelsen (beskrevet over) skal hjelpe skolen med å se hele bildet og forme tiltak ut ifra problembeskrivelsen. Aktivitetsplikten gir skolen plikt til å handle, også dersom foresatte eller elevene selv ikke vil at skolen skal gjøre noe.

Tiltakene skal alltid utformes med barnets beste i fokus. Skolen skal også, etter Opplæringslovens § 9A-4, sørge for at alle involverte elever blir hørt. I alle enkeltsaker der man vurderer å gjøre bestemmelser ift. elevens behov, skal det skje en individuell og konkret vurdering av hva som er barnets beste. Det skal også framgå tydelig av saksbehandlingen hvordan skolen har tilrettelagt for å få fram elevens stemme og vektet ulike hensyn. Se utfyllende beskrivelse av dette i ressursbanken.

Når en elev ikke har det trygt og godt skal skolen kunne dokumentere at aktivitetsplikten er oppfylt. Det gjøres i en aktivitetsplan. Se Nordre Follo's mal til aktivitetsplan i ressursidene.

I aktivitetsplanen skal det minimum stå:

- hvilket problem som skal løses
- hva skolen har planlagt
- når tiltakene skal gjennomføres
- hvem som er ansvarlig
- når tiltakene skal evalueres

For å gjenopprette et trygt og godt miljø, må man sette inn tiltak både rettet mot de involverte enkeltindividene og mot systemet rundt dem. Tiltakene må være egnede, lovlige og tilstrekkelige, de skal være til barnets beste, og det skal tydelig framgå at barnet er blitt hørt.

Aktivitetsplanen skal evalueres etter 2 uker, hvis ikke annet avtales med foresatte. Rektor har det overordnede ansvaret for at oppfølgingen ivaretas. Tiltakene vil kunne endre seg, men plikten til å sette inn tiltak varer helt til eleven opplever miljøet som trygt og godt, jf. § 9A-4.

Tiltakene kan utformes på ulike nivåer:

1. Tiltak på individnivå er tiltak som knyttes til det enkelte barns behov i den situasjonen det er i. Individuelle tiltak kan være daglige/jevnlige samtaler, observasjon, voksen tilstedeværelse eller økt kontakt med hjemmet.
2. Tiltak på gruppenivå kan være at elevgruppen har et særskilt fokus over en periode, hensiktsmessig plassering i klasserommet, etablering av lekegrupper, å skape arenaer for hyggelige opplevelser i smågrupper, trening av sosial kompetanse, økt voksentetthet i overgangssituasjoner eller tydelige strukturer i klasserommet.
3. Tiltak på systemnivå kan være etablering av nye regler, arbeid med hele skolemiljøet, omorganisering av skoledagen, økt voksentetthet, økt inspeksjon eller holdningsarbeid. Evt. sanksjoner må være hjemlet i skolens og Nordre Follo's ordensreglement.

De ansatte i skolen må bruke sitt faglige skjønn når de skal vurdere hvilke tiltak de skal sette inn.

- Tilpass tiltakene til den konkrete saken.
- Ta utgangspunkt i årsakene til problemene og vær bevisst på at alle saker er unike.
- Ofte vil det være behov for å sette inn flere tiltak samtidig for å kunne løse et problem.
- Sakene skal løses på lavest mulige nivå, men plikten til å varsle gjelder alltid.
- Der det har foregått mobbing, kan STOPP-samtalen benyttes, se ressursssidene.
- Dersom tiltak skal ha effekt, er det viktig at konsekvenser for negativ atferd er tydelige, forutsigbare og kjent for eleven det gjelder og deres foresatte og at konsekvensene må stå i forhold til situasjonen.

Oppfølging

En elev som er blitt mobbet eller har opplevd skolemiljøet som utrygt, skal følges opp også etter at det opplevde problemet er løst. Oppfølgingen skal gjelde både de involverte enkeltelevne, klassen og systemet rundt. Rektor har ansvar for at oppfølgingen skjer.

Oppfølgingen av den/de som har opplevd å ha det utrygt kan innebære:

- hjelp og støtte i sosiale settinger for å skape trygge, gode relasjoner og å reetablere tillit.
- jevnlig samtaler med vekt på relasjon og tillit, og gi eleven trygghet i at voksne følger opp.
- å ha fokus på det positive som skjer og hjelp til å gjenopprette skadde relasjoner.
- jevnlig møter med foresatte.
- vurdering av eventuell helsehjelp eller hjelp fra andre støtteinstanser.

Oppfølgingen av de som har mobbet eller vært med på å gjøre miljøet utrygt kan innebære:

- hjelp og støtte i sosiale settinger for å klare å ta gode valg.
- hjelp til å forsterke positive sider.
- jevnlig oppfølging med foresatte.
- hyppige samtaler med vekt på det positive.
- vurdering eventuell helsehjelp eller hjelp fra andre støtteinstanser.

Oppfølgingen av klassen/gruppa bør innebære arbeid med sosial tilhørighet og skolemiljø. Hvis en elev forlater et elevmiljø fordi det har vært utrygt, må skolen likevel alltid undersøke og iverksette tiltak i det miljøet som eleven forlater. Dette må skje uavhengig av om eleven har flyttet, siden det er overhengende sannsynlig at andre elever også vil oppleve det samme elevmiljøet som utrygt.

Dokumentasjonsplikten

Skolen skal kunne dokumentere alle delpliktene og skriftlig gjøre rede for hva de gjør for å sørge for at elever har det trygt og godt på skolen.

Skolen har to dokumentasjonsplikter. Den skal dokumentere hvilke tiltak de *planlegger å gjennomføre*. Dette skrives i ny aktivitetsplan. I tillegg skal de kunne dokumentere hva de *har gjort for å følge opp delpliktene*, det vil si følge med, gripe inn, varsle, undersøke og sette inn tiltak. I dette ligger blant annet plan for skolemiljøet med årshjul (se del to), rutine for tilsyn, referater, logger, tidligere aktivitetsplan mm.

Dokumentasjonen skal sikre at skolen tar tak i elevens situasjon, at skolen holder oversikt over eget arbeid, at Statsforvalter raskt får oversikt hvis saken meldes dit, og at saken er tilstrekkelig belyst ved evt. tilsyn, erstatnings- eller straffesaker.

Her er en oversikt over hva som kan være aktuelt å dokumentere for de ulike delpliktene:

Følge med

- Notater fra elevsamtaler
- Observasjonslogger fra inspeksjon
- Trivselsundersøkelser på klassenivå
- Hvordan man følger med på elever som er særskilt sårbare

Gripe inn

- Loggføring med beskrivelse av hendelser
- Korrespondanse med foresatte
- Varsel

Varsle

- Logger over varsel
- Notater i elevmapper

Undersøke

- Notater fra samtaler med elever, foreldre, ansatte, eventuelt andre
- Møtereferater
- Arkivert e-postkorrespondanse
- Skjemaer fra utviklingssamtaler
- Sosiometriske kartlegginger

Sette inn tiltak

- Aktivitetsplan

Dette er ikke en fasit eller uttømmende liste, og skolen må selv vurdere hva de skal dokumentere og i hvilket format og omfang det skal bli dokumentert.

Klagerett

Om en elev ikke har det trygt og godt på skolen, kan hen eller foresatte melde sak til Statsforvalter dersom saken er tatt opp med rektor på skolen først. Statsforvalter skal undersøke om skolen har oppfylt aktivitetsplikten. Dersom skolen ikke har oppfylt aktivitetsplikten, eller ikke kan dokumentere å ha oppfylt den, kan Statsforvalter vedta hva skolen skal gjøre for å sørge for at eleven får et trygt og godt skolemiljø. Statsforvalters avgjørelse er et enkeltvedtak og kan påklages etter reglene i forvaltningsloven. Skoleeier har ikke klagerett.

DEL 4: Ressurssider

Vedlegg 1	Retten til å bli hørt og barnets beste	s. 28
Vedlegg 2	Rutiner for tilsyn	s. 32
Vedlegg 3	Tilsynsplan	s. 33
Vedlegg 4	Skolemiljøundersøkelsen	s. 34
Vedlegg 5	Klassekartlegging	s. 36
Vedlegg 6	Elevsamtaler	s. 37
Vedlegg 7	Verktøy for målrettet observasjon	s. 38-45
Vedlegg 8	Skolegårdundersøkelse	s. 46
Vedlegg 9	Mobberingen	s. 47
Vedlegg 10:	Relasjonssirkelen	s. 48
Vedlegg 11:	Hvordan gjennomføre stoppsamtalen	s. 49
Vedlegg 12:	Aktivitetsplan - mal	s. 51
Vedlegg 13:	Skjerpet aktivitetsplikt	s. 53
Vedlegg 14:	Nettressurser for arbeid med mobbing	s. 54

Nærværsplan for Nordre Follo	Se kommunens kvalitetssystem
Rutine ved fysisk inngripen kap. 9A	Se kommunens kvalitetssystem

Vedlegg 1: Retten til å bli hørt og barnets beste

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet en veiledning til bruk av barnekonvensjonen i saker som behandles etter opplæringsloven. Hensikten med veiledningen er å bidra til at saksbehandlingen oppfyller kravene i barnekonvensjonen. Teksten under er hentet fra denne [veilederen](#).

RETTE TIL Å BLI HØRT

FNs Barnekonvensjon (1989) har fire sentrale prinsipper som skal være førende for alt arbeid med barn og unge. Det forplikter oss til å ha et barnerettighetsperspektiv i alt arbeid med barn. Disse prinsippene skal synliggjøres i saksbehandlingen (dokumenteres) og være førende for tiltaksutforming. Barns beste og barns rett til å bli hørt følger også av Grunnloven § 104.

- Barns rett til vern mot diskriminering (artikkel 2)
- Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn (artikkel 3)
- Retten til liv og sikre utvikling (artikkel 6)
- Barns rett til å bli hørt (artikkel 12)

Etter 9A-4 femte ledd skal skolene sørge for at alle involverte elever blir hørt, og at hva som er best for elevene er et grunnleggende hensyn. I alle enkeltsaker der man vurderer og gjør bestemmelser ift. elevens behov, skal det skje en individuell og konkret vurdering av hva som er barnets beste. Det skal også framgå tydelig av saksbehandlingen hvordan skolen har tilrettelagt for å få fram elevens stemme og vektet ulike hensyn til elevens beste.

Artikkel 12 gir barn en rett til å uttale seg om alle forhold som berører dem. I saksbehandlingen skal vi undersøke hva som er barnets syn, og vi skal tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med alder og modenhet. Barnet må ikke nødvendigvis ha meninger om løsningen av en sak for å uttale seg. Det er tilstrekkelig at barnet mener noe om enkelte sider av en sak. Barn har dermed ingen plikt til å uttale seg, men skal få muligheten. Det må legges til rette slik at høringen ikke oppleves som en byrde. Barn skal få nødvendig informasjon for å kunne ta stilling til om hun eller han vil høres, hva saken gjelder, hvorfor og hvordan høringen skjer. Barnet skal kunne uttrykke seg fritt om saken. Vi skal tilrettelegge og ufarliggjøre situasjonen hvor barn høres.

Høring av barn er ikke et spørsmål om barnet skal høres, men et spørsmål om:

- Når skal vi høre barn? Bør være så tidlig som mulig i saksbehandlingen.
- Hvordan skal barn høres? Direkte eller indirekte? Hovedprinsippet er at barn høres direkte. Behov for særskilt tilrettelegging, jf. art. 2?
- Hvor skal vi høre barn? På skolen, hjemme, via Skype, nøytralt sted.
- Hvem skal høre barnet: Hvem snakker med barnet? Hvem skal være til stede? Avklare om barnet skal ha med seg noen i samtalen, f.eks. foreldre.
- Hvilken vekt skal vi legge på barnets mening?

I arbeid med aktivitetsplaner vil det variere fra sak til sak hva som er lagt til grunn for innholdet i planen. Noen tiltak som vil være relevant i en sak, vil ikke passe i en annen. Det vil kreve en skjønnsmessig faglig vurdering i enhver 9A sak, men skolen må vise konkrete vurderinger av hva som er elevens beste. Det må dokumenteres hvordan elevens beste er vurdert og vektet. Dette må også vises i tiltaksutforming. For at barn og unge skal få ivaretatt sine rettigheter, må håndhevings- og klageordninger være kjent og tilgjengelig for dem.

Momenter i vurderingen av elevens beste kan blant annet være:

- Elevens tilhørighet i klassen og på skolen
- Elevens pedagogiske miljø (f.eks. faglig tilrettelegging, faglig mestring)
- Barnets egne synspunkter
- Stabilitet og kontinuitet (for eksempel gruppetilhørighet over tid)
- Trygghet og tilknytning til andre personer (for eksempel prioriterte ansatte for eleven)
- Helsemessig sårbarhet

BARNETS BESTE

Barnets beste-vurderingen er en prosess med flere trinn som må synliggjøres i saksbehandlingen. Kort oppsummert handler barnets beste-vurdering om å:

Vurdere hva som er barnets beste i denne saken

Vekte hensynet opp mot andre hensyn og avgjøre hvilken betydning barnets beste skal ha i saken

Vise (*dokumentere*) innholdet i barnets beste-vurderingen og forklare vektingen av de ulike hensynene i begrunnelsen for vedtaket

Vurdere

Vurderingen er sammensatt av flere momenter som må avveies i hvert tilfelle. Her skal alle relevante sider ved barnets situasjon trekkes inn. Begrepet barnets beste er fleksibelt, noe som gjør det mulig å tilpasse innholdet til det enkelte barns situasjon. Vurderingen skal være forsvarlig utført og forankret i faglitteratur, forskning og barnets syn. Vurderingen skal bygge på et verdisyn hvor barn er rettighetsbærere som har krav på respekt for sitt menneskesyn og sin integritet. Til grunn for vurderingen må det ligge en undersøkelse av barnets situasjon og behov. For å undersøke hva som er barnets beste, er det aktuelt å hente inn synspunkter fra barnet selv og andre barn, foreldrene og andre nærstående, andre som kjenner barnet og fagfolk.

Momenter i barnets beste-vurderingen kan ifølge FNs barnekomité (2003) og Sandberg (2016) være:

- Barnets eller barnas syn
 - Hva mener barnet eller barna om saken?
 - Rettighetene skal oppfylles for alle barn, jf. artikkel 2 om ikke-diskriminering. Vi må f.eks. legge til rette for små barn, barn som har behov for tolk, og barn som uttrykker seg på ikke-verbale måter.
- Barnets identitet, karaktertrekk og egenskaper (i vid forstand)
 - Betydningen av f.eks. barnets personlighet, kulturell identitet, nedsatt funksjonsevne, nasjonal tilhørighet, religion, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.
- Familiemiljø og nære relasjoner
- Beskyttelse, omsorg og sikkerhet (bl.a. vold)
 - Må ses i sammenheng med barnehagens og skolens omsorgsplikt og retten til beskyttelse mot mobbing og andre krenkelser for å sikre et trygt og godt barnehage- og skolemiljø.
- Sårbarhet eller sårbare situasjoner

- Vurdere både sårbarhet generelt for den aktuelle gruppen barn og særskilt for dette barnet.

- Alle barn er sårbare i større eller mindre grad – og vi må ta hensyn til barnets individuelle sårbarhet.
- Vi må ta spesielt hensyn til barn i en sårbar situasjon; utrygt skolemiljø og behov for særskilt tilrettelegging kan være slike situasjoner.
- Barnets rett til liv og utvikling.
 - Kvaliteten på opplæringstilbudet og skolemiljøet kan ha innvirkning på utviklingen til barnet - i noen tilfeller kan det ha betydning for liv.
- Barnets fysiske og psykiske helse
- Barnets rett til utdanning
 - Opplæringstilbud og skolemiljøer som ikke er i samsvar med regelverket, kan innebære at retten til utdanning ikke oppfylles helt eller delvis.

Momenter når vi skal avgjøre vekten av barnets syn i barnets beste-vurderingen, kan være:

- Barnets alder og modenhet
- Styrken av barnets ønske
- Om dette er et ønske barnet har holdt fast ved over lengre tid
- Hvilken type spørsmål det gjelder
- Om barnet har forståelse for konsekvensene av sitt ønske
- Styrken av de momentene som eventuelt taler mot å følge barnets syn

Vekte

Etter at det er tatt stilling til hva som er barnets beste, må vi avgjøre hvilken vekt hensynet til barnets beste skal ha i den konkrete saken. Det følger av artikkel 3 nr. 1 at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn, dvs. at det har en sterk stilling og skal være tungtveiende. Barnets beste må avveies mot andre hensyn. I saker om skolemiljø bør direktoratet eller Statsforvalteren prøve å finne en løsning som ivaretar alle barn, men det viktigste er å sørge for at mobbingen eller andre krenkelser stopper, og å ivareta den eller de som har blitt mobbet eller krenket. Det skal ikke være den som har blitt krenket, som bærer ansvaret.

I vektingen av barnets beste og andre hensyn kan følgende ha betydning:

- Dersom det er flere barn i en sak, skal barnets beste vurderes enkeltvis for barna – det kan være ulike løsninger for ulike barn.
- Barnets beste er et grunnleggende hensyn, men ikke det eneste relevante hensynet i saken. Vi må avgjøre om det er mulig å harmonisere barnets beste og andre hensyn, samt hensynet til flere barn, altså finne en løsning som ivaretar alle hensynene og barna.
- Dersom det ikke er mulig å harmonisere barnets beste med andre hensyn fordi det er motstrid, må vi avgjøre hvilke hensyn som skal tillegges mest vekt.
- I og med at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn, skal det sterke hensyn til for å sette barnets beste til side.
- Jo sterkere barnets beste taler for en bestemt løsning, jo mer skal til for å sette dette hensynet til side.
- Dersom Statsforvalteren eller direktoratet tillegger barnets beste liten vekt eller faller ned på en løsning som ikke er i samsvar med dette hensynet, skal vi tydeliggjøre hvorfor i begrunnelsen. Bevisbyrden ligger på den som vil prioritere andre hensyn.

Vise

For å kunne vurdere om artikkel 3 er oppfylt, stilles det krav til begrunnelsen. I begrunnelsen skal vi derfor synliggjøre barnets beste-vurderingen og vektingen av dette hensynet i saken. Det betyr at vi skal skriftliggjøre følgende i begrunnelsen for vedtaket/avgjørelsen:

Vurderingen: Forklare hvordan barnets beste er undersøkt, og hvilket innhold vurderingen av barnets beste har. Det vil si hvordan har vi kommet frem til hva som er barnets beste. Her må det også komme frem om og hvordan barnet er hørt.

Vektingen: Forklare hvilken vekt barnets beste har fått i avveiingen mot andre hensyn, og hvorfor ev. andre hensyn går foran.

Kilde: <https://www.udir.no/globalassets/filer/regelverk/rundskriv/veiledning-til-bruk-av-barnekonvensjonen.pdf>

Vedlegg 2: Rutiner for tilsyn

Mal for felles drøfting og konkretisering av hva man legger i et godt tilsyn:

Ha tilsyn og veiledning på en slik måte at du hele tiden har oversikt over deler av uteområdet som du har ansvar for.	<p>Bevegelse</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Beveg deg hele tiden slik at du kommer i kontakt med så mange elever som mulig. • Beveg deg i uregelmessige ruter slik at elevene ikke kan forutse når du kommer. Ha som mål å bevege deg alle steder. • Vær spesielt oppmerksom på områder der det kan oppstå konflikter
	<p>Skanning</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Se og lytt hele tiden til de ulike aktivitetene slik at du vet hva som foregår på området. • Se etter ønsket og uønsket atferd. Vær spesielt oppmerksom på områder det kan oppstå konflikter. • Øk muligheten for positiv samhandling og oppmuntring av ønsket atferd.
Vær positiv og oppmuntrende for å støtte opp om positiv atferd.	<p>Positiv involvering</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Involver deg ofte. • Vær åpen, vennlig og hjelpsom. • Gi spesifikk positiv oppmerksomhet til positiv atferd.
	<p>Oppmuntring</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruk anerkjennelse eller belønning for spesifikk atferd. • Gi anerkjennelse så raskt som mulig. • Bruk 5:1-regelen.
Håndter problematferd på en konsekvent måte. Bruk milde, rimelige og forutsigbare konsekvenser.	<p>Håndtering av problematferd</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Korrigjer atferden umiddelbart. • Fokuser på den spesifikke atferden som skal stoppe. • Håndter problemet så privat som mulig (på tomannshånd). • Vær rolig, bruk enkelt språk. • Vær vennlig og bestemt. • Stopp argumentasjoner. • Opptre rettferdig.

Kilde: Bearbeidet etter PALS

Tilsynsplan:

Tid	Sted	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Før skoletid	Skoleplassen	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1
Lillefri	Skoleplassen	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1
	Fotballbanen	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2
	Basketbanen	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3
	Klatrestativene	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4
	Skogen foran	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5
	Skogen bak	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6
	Rullerende	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7
Storefri, del 1	Skoleplassen	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1
	Fotballbanen	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2
	Basketbanen	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3
	Klatrestativene	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4
	Skogen foran	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5
	Skogen bak	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6
	Rullerende	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7
Storefri, del 2	Skoleplassen	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1
	Fotballbanen	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2
	Basketbanen	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3
	Klatrestativene	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4
	Skogen foran	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5
	Skogen bak	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6
	Rullerende	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7
Lillefri	Skoleplassen	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1	Navn 1
	Fotballbanen	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2	Navn 2
	Basketbanen	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3	Navn 3
	Klatrestativene	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4	Navn 4
	Skogen foran	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5	Navn 5
	Skogen bak	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6	Navn 6
	Rullerende	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7	Navn 7

Tilsynsrutiner:

- Utevakter skal alltid bruke vest
- Vaktskifte skal skje ute
- Områdene er veiledende
- Ved planlagt fravær avtales vaktbytte på forhånd

Skolemiljøundersøkelsen

Skolene i Nordre Follo skal gjennomføre Skolemiljøundersøkelsen i sin helhet to ganger i året. Målet er å få oversikt over hvordan elevene har det på skolen. Undersøkelsen er ikke anonym. Under er spørsmålene som stilles på de forskjellige trinnene. Enkelte spørsmål har svaralternativer, mens andre er åpne.

Ved behov for ekstra kartlegging, står skolene fritt til å bruke hele eller deler av undersøkelsen etter eget ønske.

Spørsmål på 1. – 3. trinn

1. Hvor fornøyd er du med å gå på skolen din?
2. Hvem i klassen leker du mest med?
3. Hvem i klassen vil du gjerne leke mer med?
4. Hvor godt liker du lærerne dine?
5. Tror du lærerne dine liker deg?
6. Syns du at det bråker mye i klasserommet deres?
7. Har du alltid noen å leke med i friminuttene?
8. Har du blitt mobbet det siste halvåret?
9. Tror du det er noen i klassen som blir mobbet? Hvis ja, hvem?

Spørsmål på 4. – 7. trinn

1. Hvor fornøyd er du med å gå på skolen din?
2. Har du venner i klassen?
3. Har du gode venner i andre klasser?
4. Hvem og hva gjør at du liker å gå på skolen?
5. Hvem er du som regel sammen med i friminuttene?
6. Du skal gjøre en vanskelig skoleoppgave. Hvem i klassen vil du samarbeide med?
7. Tror du lærerne liker deg?
8. Hva må til for at du har en god undervisningstime?
9. Syns du det er mye bråk i klasserommet?
10. Hvis du opplever bråk i klasserommet, hvilken type bråk forstyrrer deg mest?
11. Har du mobbet medelever det siste halvåret?
12. Har du blitt mobbet det siste halvåret? (Du kan sette flere kryss)
13. Hvis du opplever mobbing, hvor foregår mobbingen?
14. Tror du det er noen i klassen som blir mobbet? Hvis ja, hvem?
15. Hvis noen har blitt mobbet i klassen, hvilken type mobbing var det?
16. Hva gjør du når du ser at noen blir mobbet?
17. Er det noe annet du ønsker å fortelle, som handler om hvordan dere har det på skolen?

Spørsmål på 8. – 10. trinn

1. Trives du på skolen?
2. Hva får deg til å trives på skolen?
3. Har du gode venner i klassen?
4. Har du gode venner i andre klasser?

5. Hvem er du mest sammen med i friminuttene?
6. Du skal gjøre en gruppeoppgave. Hvem i klassen vil du samarbeide med?
7. Tror du de voksne på skolen liker deg?
8. Blir klasseregler og skoleregler håndhevet likt av lærerne?
9. Når lærer du mest?
10. Hvis du opplever bråk og forstyrrelser i klasserommet, hvilken type bråk forstyrrer deg mest?
11. Har du selv opplevd å bli mobbet i løpet av det siste halvåret? Du kan sette flere kryss.
12. Hvis du opplever mobbing; hvor foregår mobbingen?
13. Har du sett andre bli mobbet det siste halvåret? Hvis ja, hvem?
14. Hva gjør du når du ser at noen blir mobbet?
15. Hvis du har sett mobbing i klassen eller på skolen, hvilken type mobbing var det?
16. Har du mobbet noen det siste halve året?
17. Er det noe annet du ønsker å fortelle som handler om hvordan dere har det på skolen?

Klassekartlegging

Kartleggingen gjøres med jevne mellomrom, for å reflektere i kollegiet rundt elevene og miljøet i gruppa. Dersom det kan svares ja på flere av spørsmålene, er det grunn til å anta at det kan forekomme mobbing og en undersøkelse bør igangsettes.

	Ja/Nei	Kommentar:
Er det særlig sårbare elever i gruppa?		
Har noen av elevene vært involvert i mobbing tidligere?		
Er det elever med proaktiv aggresjon i gruppa?		
Har det vært enkeltepisoder med krenkelser?		
Har det vært endringer i forholdet til de voksne i gruppa?		
Er gruppa splittet? Ser det ut til at det er mange klikker i gruppa?		
Er det elever som er særlig populære?		
Er det noen upopulære elever i gruppa?		
Er det noen elever i gruppa som ofte velger å være alene?		
Er det noen som ikke hører til i en klikk, men som «vaker» mellom gruppene?		
Har det vært episoder med utagering/vold?		

Elevsamtale

Dato: _____

Navn på elev: _____ Lærer: _____

	Spørsmål til elevsamtalen:	Elevens svar:
1.	Er det noe du ønsker å ta opp/at vi snakker om i dag?	
2.	Hvordan trives du på skolen? Hva liker du best, og hva kan bli bedre?	
3.	Hvordan trives du i klassen?	
4.	Hvem er du mest sammen med på skolen?	
5.	Hvem vil du helst være sammen med?	
6.	Hvordan trives du med de voksne på skolen?	
7.	Har du blitt ertet eller mobbet av noen den siste tiden?	
8.	Har du sett noen andre bli mobbet på skolen den siste tiden?	
9.	Har du mobbet noen på skolen den siste tiden?	
10.	Er det noen som er spesielt flinke til å skape trygghet og trivsel rundt deg?	
11.	Er det noe jeg kan gjøre for at du skal ha det bedre?	
12.	Dersom dere gjør noen avtaler i samtalen er det viktig å notere disse, hva de går ut på og hvem som har ansvar for å følge dem opp.	

Spørsmålene er veiledende. Bruk de spørsmålene som passer barnet og situasjonen og still gjerne andre spørsmål tilpasset det du ønsker å fokusere på.

Observasjon

En observasjonsprosess består av ulike delprosesser som det er viktig å være oppmerksom på når vi observerer. Observasjonsprosessen tar alltid utgangspunkt i konkrete utfordringer eller problemstillinger i pedagogisk praksis, der vi har behov for mer informasjon for å kunne handle hensiktsmessig til barnas beste og i samsvar med den pedagogiske oppgaven (Nielsen, M. M. mfl., 2016).

Ulike typer observasjon

Det finnes ulike typer observasjon. Vi kan observere ute, i klasserommet, i overgangssituasjoner og ved bruk av logg.

Forberedelse Før observasjonen begynner, må de som skal observere være omforent om en rekke forhold:	Hva trenger vi å vite?
<ul style="list-style-type: none"> • Hva ønsker dere å finne ut? • Hvem skal dere observere? • Hva er det dere skal fokusere på i samhandlingen mellom dem? • Hva slags type observasjon egner seg best til formålet? • Skal dere konstruere noen situasjoner eller studere naturlige situasjoner? • Hvem skal foreta observasjonen? • Når skal det gjøres? • Hvilket tidsrom og hvilke tidspunkt? • Hvor lang tid skal brukes hver gang? • Hvordan skal observasjonen nedtegnes? • Når skal den nedtegnes? • Hvordan skal dere nyttiggjøre dere det som nedtegnes? • Hva er tidsplan for analyse og planlegging av tiltak i etterkant av observasjonen? 	<p>1. Temperament</p> <ul style="list-style-type: none"> • lett temperament • langsom å varme opp • vanskelig temperament <p>2. Sosial kompetanse</p> <ul style="list-style-type: none"> • empati • perspektivtaking • selvkontroll • selvhevdelse • følelsesregulering • samarbeidsevne, ansvarlighet og inkludering • lekeferdigheter <p>3. Språk</p> <ul style="list-style-type: none"> • forstå innhold i språk • kunne uttrykke følelser og meninger <p>4. Samspill og kommunikasjon mellom elever</p>

Plan for observasjon (eksempel)

Mål: Alle ansatte på teamet skal observere styrker og utviklingsområder hos Pia

Plan: Alle skal observere kun en økt pr. dag i uke 12-2022

Ansatt	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Lærer 1: navn	Utelek/andre friminutt: Begynnende mobbeatferd	Utelek/første friminutt: Følelsesregulering	Utelek/storefri: Språkferdigheter	Utelek/storefri: Lekeferdigheter og konsentrasjon	Utelek: Prososiale handlinger
Baseansv. SFO: navn	Innelek/SFO 14.30-15.30 Begynnende mobbeatferd	Innelek/SFO 15.00-16.00 Følelsesregulering	Innelek/SFO 14.30-15.00 Språkferdigheter	Utelek/SFO 14.00-15.00 Lekeferdigheter og konsentrasjon	Utelek/SFO 14.00-15.0 Prososiale handlinger
Lærer 2: navn	Overganger (musikk til gym inkl. garderobe): Begynnende mobbeatferd	Overgang spising- garderobe- storefri: Følelsesregulering	Overgangen fra individuelt arbeid til oppstart gruppearbeid: Språkferdigheter	Overgangen matematikk til pararbeid for forberedelse av kroppsøvingstime: Lekeferdigheter og konsentrasjon	Overgang fra norsktid til mat- og helse: Prososiale handlinger

Vedlegg 7.3: Observasjonsskjema A

(Skala fra 1-6 hvor 1 er lavest skår)

Begynnende mobbeatferd/makt	1	2	3	4	5	6
Hvor mye bestemmer denne eleven over hva som skal gjøres i leken/ aktiviteten?						
Hvor mye bestemmer denne eleven hvem som skal være med i aktiviteten?						
Hvor mye bestemmer denne eleven hvilken rolle den enkelte skal ha i aktiviteten?						

Følelsesregulering	1	2	3	4	5	6
Denne eleven setter ord på egne følelser						
Denne eleven har et sterkt kroppsspråk						
Denne eleven setter ord på hva han/hun mener andre føler						
Denne eleven viser egne følelser						

Språkerferdigheter og kommunikasjonsstil	1	2	3	4	5	6
Denne eleven snakker mye med andre elever						
Denne eleven tar kontakt med andre elever via språklig henvendelse						
Denne eleven snakker hyggelig til andre elever						
Denne eleven omtaler andre elever positivt						
Denne eleven henvender seg med negative kommentarer til medelever						
Denne eleven snakker nedsettende om medelever						
Denne eleven tar kontakt med medelever via spark, slag, skubbing						

Lekeferdigheter og konsentrasjon	1	2	3	4	5	6
Denne eleven kommer raskt i aktivitet/lek						
Denne eleven tar initiativ til lek/ aktivitet						
Denne eleven blir ofte spurt om å delta i aktivitet/lek						
Denne eleven blir kort tid i samme aktivitet/lek						
Denne eleven blir ofte ekskludert fra lek						
Denne eleven blir ofte stående å se på andres aktivitet/ lek						
Denne eleven går ofte alene når medelever er i aktivitet/ lek						
Denne eleven gir uttrykk for at han/hun ikke ønsker å delta i samspill med andre						

Prososiale handlinger	1	2	3	4	5	6
Denne eleven hjelper ofte andre						
Denne eleven hjelper ofte voksne						

Denne eleven foreslår ofte å dele med medeleve						
Denne eleven oppmuntrer ofte medelever via ord og handlinger						
Denne eleven trøster/ viser ofte omsorg overfor medelever						

Annet	1	2	3	4	5	6

Observasjonsskjema

Under observasjonen er det viktig at du skriver det du ser, ikke det du tror du ser. Vær kort og konkret i beskrivelsene.

Navn på observatør:

Dato og tid:

Observasjon av samspill og kommunikasjon	Direkte observasjon:	Tolkning:
Hvem sier hva til hvem?		
Hva kjennetegner kroppsspråket?		
Hvilke handlinger ser du?		
Annet		

Observasjonslogg i klasserommet

Klasse:	
Enkeltelev:	
Observatør:	
Varighet på observasjon:	
Dato:	

Under observasjonen er det viktig at du skriver det du ser, ikke det du tror du ser. Vær kort og konkret i beskrivelsene.

Organisering	
Undervisningsform	For eksempel gjennomgang fra lærer, jobbing to og to, grupper e.l.
Antall voksne	Hvor mange voksne er i rommet? Hvordan er de plassert?
Organisering av elevene	Hvordan sitter elevene? En og en, to og to, i grupper e.l.
Antall elever	Hvor mange elever er til stede under observasjonen?

Klassemiljø		
	Hva ser du?	Dine personlige tolkninger:
Elevdeltakelse	Hvordan aktiviseres elevene? Svarer på spm. fra lærer, jobber individuelt, samarbeider e.l.	
Lærers rolle i relasjon; varme og kontroll	Hvordan fremstår den voksne? Smil, blikkontakt, tydelige beskjeder, klare oppgaver, tydelige forventninger, ros, positiv anerkjennelse, klare konsekvenser osv.	
Elevers kontakt verbalt og nonverbalt	Hvordan foregår det sosiale samspillet elevene imellom? Hvem tar kontakt med hvem? Hvem snakker uten å få ordet? Blikk og/el. andre nonverbale signaler.	

Elevens rolle		
	Hva ser du?	Dine personlige tolkninger:
Kontakt med andre elever verbalt og nonverbalt	Hvem tar eleven kontakt med? Hvem tar kontakt med eleven? Se etter både verbal og nonverbal kontakt.	
Plassering i rommet:	Hvor sitter eleven? Hvem sitter ved siden av, foran og bak?	
Aktivitet i undervisningen:	Elevens aktivitet i timen. Svarer på spm. fra lærer, følger med, er opptatt av andre ting e.l.	

Overgangssituasjoner		
	Hva ser du?	Dine personlige tolkninger:
Lærers rolle	Tydlig instruksjon, lærers tilstedeværelse osv.	
Elevenes kontakt verbalt og nonverbalt	Hvem snakker med hvem, blikk, annen nonverbal kontakt e.l.	
Enkeltelevens rolle	Hvem er eleven i kontakt med, plassering, nonverbale signaler osv.	

Oppsummering		
Klassemiljø	Hva tenker du knyttet til det du har sett? Lærers rolle i klasserommet, kontrollen, varmen, hvem styrer hva blant elevene, hvordan har de det i klasserommet, hvordan er de mot hverandre osv.	
Enkeltelevens rolle	Hva tenker du knyttet til det du har sett? Elevens rolle i miljøet i klassen, hvem styres, hvem påvirkes, er eleven en positiv eller negativ bidragsyter osv.	

Eksempel på kommunikasjon mellom elever

(lag antall kolonner ut fra antall elever du vil trekke inn i observasjonen):

Type kontakt	Antall fra elev x til elev y	Antall fra elev y til elev x	Antall fra elev x til elev z	Antall fra elev z til elev x
Positive signaler				
Negative signaler				
Positive henvendelser				
Negative henvendelser				
Ignorering av henvendelser				
Positiv respons på henvendelser				
Negativ respons på henvendelser				

Skolegårdsundersøkelsen:

Dette er skolegårdsundersøkelsen:

Skolegårdsundersøkelsen gjennomføres som en elevsamtale med hver elev. Etter noen spørsmål, skal eleven sette kryss på et kart av skolegården. Kryssene skal vise hvor han/ hun oppholder seg og føler seg trygg/ liker å være, og hvor han/hun evt. er utrygg.

Hver elev skal ha et nytt kart, slik at de ikke kan se hva andre har svart. Når alle samtaler er gjennomført, sammenstiller lærer elevsvarene ved å tegne inn røde og grønne kryss på et nytt kart. Dette leveres til rektor.

Gjennomføring:

Les denne teksten for elevene:

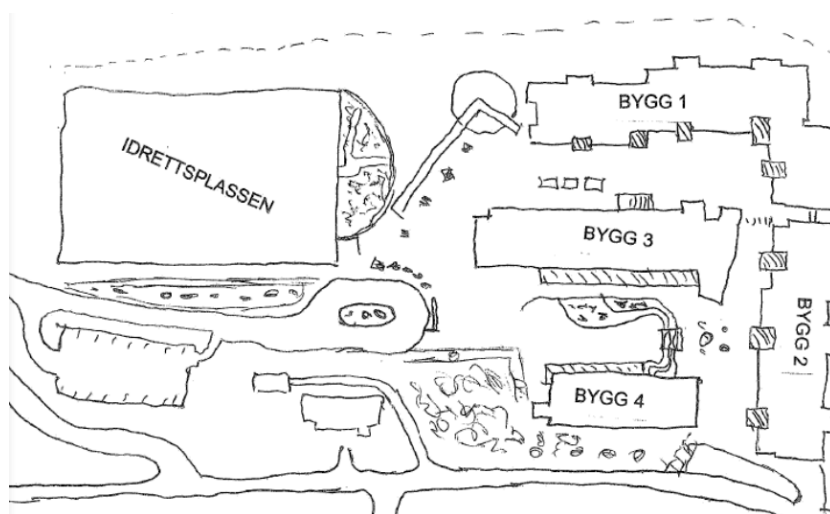
«På vår skole skal alle ha det bra. Ingen skal bli ertet eller plaget. Jeg vil gjerne vite hvordan du har det i friminuttene.»

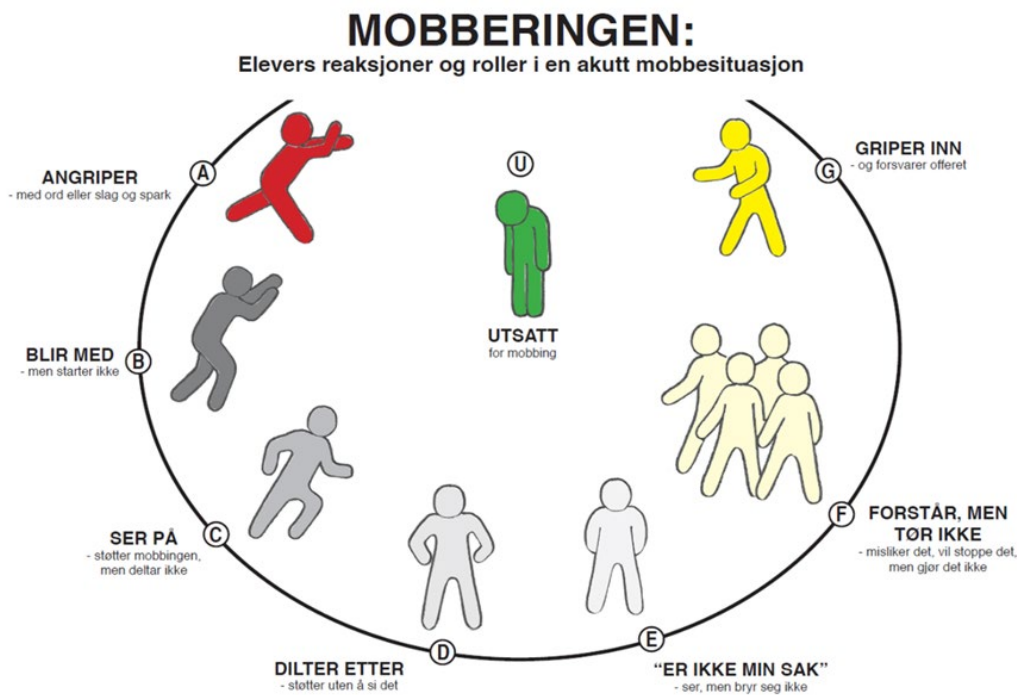
Still deretter elevene spørsmål om friminuttet:

- Hva liker du å leke i friminuttene?
- Har du noen å være sammen med i friminuttene?
- Har du blitt plaget?
- Har du sett noen andre bli plaget?

Se på kartet. Sett kryss (forklar ved behov):

- Hvor liker du å leke? Be elevene sette kryss med grønn farge
- Hvor føler du det er utrygt? Be elevene sette kryss med rød farge
- Hvor bør de voksne være? Be elevene sette kryss med rød farge

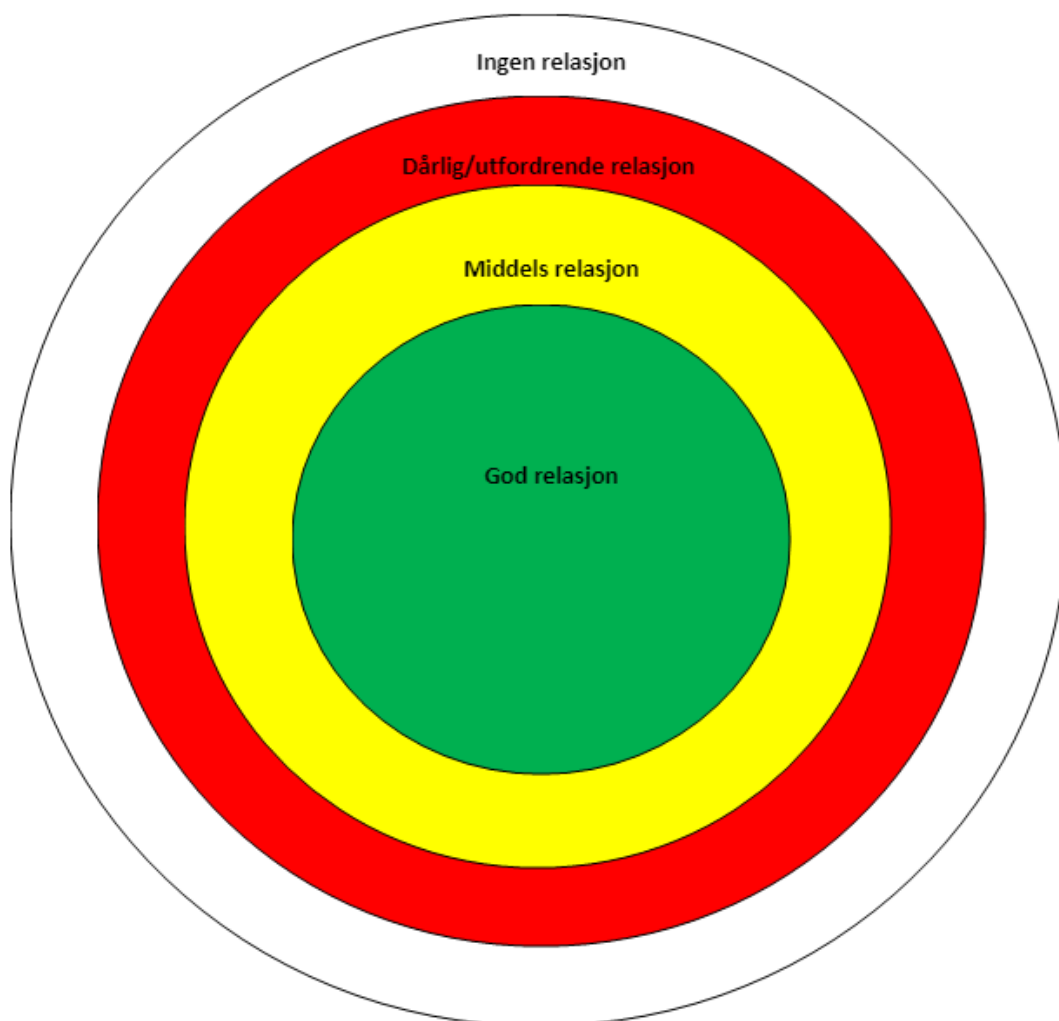
Bearbeidet ved Tårnåsen skole

Relasjonssirkel

En relasjonssirkel kan brukes til å kartlegge de voksnes relasjon til elevene, og er et godt verktøy til å bruke som utgangspunkt for arbeid med voksen-barn-relasjoner.

Dersom man velger å bruke denne kartleggingen, bør alle voksne som har samme elevgruppe, plassere alle elevene inn i sirklene ut ifra sin opplevde relasjon til dem. I etterkant av denne registreringen, er det hensiktsmessig at de voksne snakker sammen, reflektere rundt og lager en plan for videre arbeid, f.eks. gjennom disse spørsmålene:

- Er noen elever hvite eller røde for deg? Hva vil du gjøre med det?
- Er noen elever hvite eller røde for flere voksne? Hva vil dere gjøre med dette?
- Har dere ulik relasjon til de ulike elevene? Hvordan kan dere bruke dette på en god måte?
- Kan dere hjelpe hverandre til å se elevenes sterke sider, så relasjonen bedres?

Hvordan gjennomføre STOPP-samtalen ved mobbing?

Intervensjon mot mobber(ne) og den/de som blir mobbet:	
1.	<p>Individuell(e) samtale(r) med den/de som er mobbet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samtalen skal gjennomføres med en voksen som eleven har en god relasjon til. • Eleven må føle seg trygg på prosessen, og den voksne skal gi støtte og trygghet når det gjelder det som skal skje fremover. • Hvor mange samtaler som trengs med den som blir mobbet <i>før</i> skolen snakker med mobber(ne), vil variere. Ofte er det nødvendig med flere enn én.
2.	<p>Samtale(r) med den/de som mobber:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samtalene skal gjennomføres av en person med kompetanse til å gjøre det. • Det anbefales å avslutte med den vanskeligste samtalen (med den skolen antar styrer mobbingen). • Samtalene skjer individuelt, uten at mobberne får snakket sammen mellom samtalene. • Skolen skal konfrontere mobberne med situasjonen. • Skolen skal få eleven(e) til å forplikte seg til å stoppe mobbingen.
3.	<p>Gruppesamtale med de som mobber:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skolen skal gi elevene beskjed om at alle har forpliktet seg til å stoppe med mobbingen. • Skolen skal umiddelbart stoppe alle forsøk på å forhandle om denne forpliktelsen. • Det er avgjørende at det ikke gis rom til den man antar har «makta». • Det bør være to voksne til stede i samtalen.
4.	<p>Samtale med foresatte til den som blir mobbet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samtalen skal foregå samme dag som intervensjonen har startet. • Den voksne som har hatt samtalene med den som blir utsatt og med mobberne, skal være den som kontakter/møter foresatte. Hvis det blir et møte, skal også en fra ledelsen være til stede. • Skolen skal informere om hva de har gjort og skal gjøre videre for å stoppe mobbingen. • Skolen skal planlegge/avtale videre møter og hvordan de skal evaluere de iverksatte tiltakene.
5.	<p>Samtale(r) med foresatte til den/de som mobber:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samtalen skal foregå samme dag som intervensjonen starter / det har vært samtale med deres barn. • Skolen kan innkalle til individuelle samtaler eller til gruppesamtale (hvis det er flere mobbere), avhengig av den enkelte saken. Hvis det er vanskelig å møtes, kan samtalen foregå på telefon.

	<ul style="list-style-type: none"> • Den voksne som har hatt samtalen med den som blir utsatt og med mobberne, skal være den som kontakter/møter de foresatte. Hvis det blir et møte, skal også en fra ledelsen være til stede. • Skolen skal informere om at mobbing har funnet sted, og om hvordan skolen har tatt tak i det. Skolen må ha en plan for hvordan de skal håndtere ulike scenarier, alt fra sinne/fornektelse til fortvilelse. • Skolen skal fortelle om møtene med elevene og forpliktelsene de har gjort. • Skolen skal informere om at de følger opp hver enkelt elev i etterkant. Hvordan de følger opp det enkelte barnet, avtaler de med dem det gjelder på neste møte (se punkt 7).
6.	Der det er hensiktsmessig, kan alle parter møtes for en felles samtale:
	<ul style="list-style-type: none"> • Skolen må vurdere hvor tidlig i prosessen et slikt møte kan finne sted. • Den som blir utsatt for mobbingen, må være trygg i situasjonen og ønske et slikt møte.
7.	Oppfølgingssamtale med mobber(ne) og foresatte:
	<ul style="list-style-type: none"> • Samtalen skal foregå kort tid etter første samtale. • Samtalen bør inneholde følgende punkter: informasjon, forpliktelse/avtaler, konsekvenser hvis mobbing skjer igjen (konsekvenstrapp), varsel om oppfølging og ny avtale. Foresatte, elev, lærer og rektor signerer en avtale.
8.	Etter en avtalt periode skal skolen evaluere vedtak/avtaler sammen med eleven(e) de gjelder for, og deres foresatte.

Det er vanlig å gi en advarsel først og sette inn konsekvenser hvis mobbingen ikke slutter. Noen ganger kan det være en fordel å sette inn konsekvenser med en gang. Dette gjelder i situasjoner når skolen mistenker at mobber(e) ikke tar saken alvorlig, eller hvis saken har pågått så lenge at den har blitt en viktig del av mobber(e) sin rolle/identitet.

Vedlegg 12: Aktivitetsplan

Nordre Follo
kommune

Aktivitetsplan – jf. opplæringsloven §§ 9 A-2 og 9 A-4

Elevers navn: Skole: Klasse:
Plan nummer: Videreført av plan datert:

Bakgrunn

Tiltakene settes i gang på bakgrunn av henvendelse til skolen

Dato:

Hvem som melder: **elev, foreldre/foresatte, ansatt**

Henvendelsesform: **e-post, tlf., utviklingssamtale**

Ut fra informasjon og undersøkelser som er gjort i saken, må skolen iverksette tiltak for at eleven skal få oppfylt retten til et trygt og godt skolemiljø.

Tiltakene skal løse følgende utfordring knyttet til skolemiljøet

Beskriv situasjonen eleven er i og utfordringene knyttet til denne. Skriv kort, men vær så spesifikk og konkret at en utenforstående kan forstå hva det handler om. Her skal både elevens subjektive opplevelse, foresattes perspektiv og resultat av skolens undersøkelse belyses.

Skolen skal definere problemet/problemene som skal løses ut ifra alle tre perspektivene (elev, foresatte, skolen) og gjøre en evt. vektning av disse der det trengs.

NB: Hvis eleven sier at han/hun ikke har det trygt og godt, må skolen konkludere med at eleven ikke har det trygt og godt og utarbeide en aktivitetsplan. Selv om elev eller foresatte ikke ønsker en aktivitetsplan (ikke er bekymret), plikter skolen å utarbeide aktivitetsplan hvis undersøkelsen konkluderer med bekymring.

I aktivitetsplanen anonymiseres involverte elever.

Tiltakene skal sørge for at eleven (beskriv konkret hva som er hovedmålet med tiltaket)

Nordre Follo
kommune

Tiltaksoversikt

Beskrivelse av tiltak	Igangsettes	Ansvarlig	Dato for evaluering	Evaluering, kommentarer, justeringer Avsluttes eller videreføres
Tiltakene kan settes inn på individ-/gruppe- eller systemnivå				
Vær konkret og spiss tiltakene mot utfordringen de skal løse. Hva, hvem, hvordan, når og hvor ofte er gode stikkord.				
Dersom det er for elevens beste, kan skolen hente tiltak utenfra/involvere andre instanser (eks. Helse).				
Å løse en 9A-sak er en syklisk prosess som kan gå over lang tid. Noen tiltak er korte og avsluttes fort eller gjøres en gang, andre kan vare lenge. Tiltak kan også komme til underveis i prosessen fordi situasjonen endrer seg.				
Vi skal holde på til eleven har et trygt og godt skolemiljø – og av og til en stund etter det også ...				

Eleven er kjent med aktivitetsplanens innhold og har kommet med følgende innspill og ønsker: (dato)

Eleven skal få uttale seg i alle delpliktene og skolen skal synliggjøre/dokumentere hva eleven mener. Hvilke tiltak tror eleven at fungerer? Hva ønsker eleven selv? Elevens innspill og ønsker bør gjenspeiles i tiltaksoversikten.

Kan skrives i stikkordsform.

Aktivitetsplanen er gjennomgått sammen med foresatte/elev: (dato)

rektor

lærer/annet personale

Nordre Follo
kommune

Avtalt dato for sjekkpunkt/neste møte for å drøfte tiltak: _____

Skriv en evaluering i kolonne for evaluering i tiltaksoversikten. Presiser om tiltakene avsluttes eller videreføres. Hva var resultatet av de ulike tiltakene? Hvor står saken nå? Er målet nådd? Elevens subjektive opplevelse skal vektlegges. Viktig å ikke slippe eleven for tidlig.

Aktivitetsplanen er evaluert i samarbeid med foresatte og elev: (dato)

Skolen vurderer at elevens rett til et trygt og godt skolemiljø *er/ er ikke* oppfylt. Dersom retten ikke er oppfylt utarbeides revidert aktivitetsplan.

Aktivitetsplanen lukkes og det er avtalt oppfølging innen seks uker: *telefon/møte/annet*.

Elev/foresatte/skole har bekreftet at eleven har det trygt og godt:

(i møte/telefon, navn, dato)

Aktivitetsplanen lukkes.

Kopi: Elevmappe

Retningslinje ved varsel om at en som arbeider på skolen har krenket en elev – jf. Oppl. § 9A-5 skjerpet aktivitetsplikt

Nordre Follo kommune har retningslinje for hvordan skolen skal håndtere episoder der en som arbeider på skolen har krenket en elev.

I slike saker skal tiltak og undersøkelser iverksettes umiddelbart, tidsaspektet er skjerpet. § 9A-5 saker følges opp som personalsak og HR og skoleeier skal varsles.

Retningslinjen beskriver blant annet:

- rektors ansvar overfor elev/foresatt, og evt. den som varsler
- rektors ansvar overfor ansatt

Det skal alltid utarbeides aktivitetsplan når en som arbeider på skolen har krenket en elev.

Retningslinjen i sin helhet, er tilgjengelig for ansatte i kommunens kvalitetssystem.

Nettressurser for arbeid med mobbing:

Rollemodeller mot mobbing, til bruk på f.eks. foreldremøter:

https://www.reddbarna.no/skole/ingenutenfor/rollemodeller/?utm_medium=email&utm_campaign=NP-%20Nyhetsbrev%20Irene%20februar%201&utm_content=NP-%20Nyhetsbrev%20Irene%20februar%201+CID_41045180526bbf5b8221dc782abe6ac1&utm_source=Email&utm_term=Les%20mer%20om%20Rollemodeller%20mot%20mobbing

NRK super om mobbing og livsmestring:

<https://nrksuper.no/serie/kort-fortalt-livsmestring/MDTI16003519/sesong-2/episode-12?fbclid=IwAR0follvYRZX3NITgHmXU-8hqTz7JZoiHcQZ0leiU8PjSVcY0ugpbjwRe7s>

Div. lenker fra Barnevakten:

Utdanningsdirektoratet, rettigheter: nullmobbing.no

Elev-, lærling- om mobbeombudene i Norge: elevombudene.no

Foreldresupport; telefon og chat: 116 123 (tast 2) eller mentalhelse.no

Samtaletilbud for barn og unge som opplever mobbing (chat): snakkommobbing.no

Voksne for barn: vfb.no/rad-og-tips/tema/mobbing/

Nettpatruljen: politiet.no/rad/trygg-nettbruk/politiets-nettpatrulje/

Veiledning og hjelp for å få sletta profiler og annet på nett: slettmeg.no

Slik kan man rapportere mobbing og hat i spill: barnevakten.no/rapportere-hatprat-i-spill/

Barnevakten, hvordan beskytte barna mot digital mobbing:

<https://www.barnevakten.no/hvordan-beskytte-barna-mot-digital-mobbing/>

Film fra Redd Barna, «Alle elever har rett på et trygt og godt skolemiljø»:

https://www.reddbarna.no/skole/ingenutenfor/trygt-skolemiljo/?utm_medium=email&utm_campaign=NP%20-%20til%20Irene%20og%20Irerambassadrer%20-%20august&utm_content=NP%20-%20til%20Irene%20og%20Irerambassadrer%20-%20august+CID_b67f1a13b55f727d0c9eb973fd965bab&utm_source=Email&utm_term=Se%20filmen%20nederst%20p%20denne%20nettsiden

Dansk film som forklarer mobbing på en god måte:

<https://www.youtube.com/watch?v=c8gqPIKINjY>

Kilder:

Stette, Ø. (2017). *Kapittel 9 A Opplæringsloven Elevenes skolemiljø*. Oslo: Pedlex.
Jostein Alberti-Espenes, Bodil Jenssen Houg, Katti Anker Teisberg (2015). *En for alle, hvordan håndtere konflikt, krenkelse og mobbing i skolen*. Oslo: Cappelen Damm

Moen, E. (2014). *Slik stopper vi mobbing - en håndbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
Stavanger, L. U. (u.d.). Læringsmiljøsentret UiS. <http://laringsmiljosenteret.uis.no/>
<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=nob>

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/>

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/mobbing/hva-er-mobbing/>

<https://www.uis.no/nb/laringsmiljosenteret/forskning/hva-er-mobbing>

<https://www.barnevakten.no/vil-ha-ny-definisjon-av-mobbing/>

Bergkastet, Dahl, Hansen (2009), *Elevenes læringsmiljø – lærerens muligheter*, Universitetsforlaget
FNs barnekonvensjon og menneskerettighetene

<http://www.fn.no/FN-informasjon/Avtaler/Menneskerettigheter/Barnekonvensjonen-barns-rettigheter>

Kunnskapsdepartementet, lovdata, Opplæringsloven <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=oppl%C3%A6ringslova>

Kunnskapsdepartementet Meld. St. 6(2019-20) Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-6-20192020/id2677025/>

Kunnskapsdepartementet NOU 2015:2 «Å høre til – virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø»
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-2/id2400765/>

Kunnskapsdepartementet NOU 2015:8 «Fremtidens skole – fornyelse av fag og kompetanser»
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-8/id2417001/>

Kunnskapsdepartementet St.meld 28 (2015–2016), «Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet»

Lovdata forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.

<https://lovdata.no/sok?q=Forskrift+om+milj%C3%B8rettet+helsevern+i+barnehager+og+skoler+>

Lovdata Opplæringsloven <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=opplæringslova>

<https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/klasseledelse/klasseledelse-og-laringsmiljo/>

Trygt og godt skolemiljø i Ski, Administrativ prosedyre

Plan for trygt og godt skolemiljø, Oppegård kommune 2018-2022